

KNJIZEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST, UMETNOST I DRUŠTVENA PITANJA

Stimuliranje likovnih umetnosti

TEMĀ O KOJOJ SE ovih dana među likovnim umetnicima najviše razgovara nesumnjivo je Pravilnik o postupku za otkup dela likovnih umetnosti koji je doneo Upravni odbor Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih delatnosti i koji stupa na snagu 1. maja. Ovim dokumentom precizno je određeno na koji će se način, iz sredstava Fonda, putem otkupa stimulisati razvoj likovnih umetnosti i omogućavati normalni uslovi za rad što većem broju likovnih umetnika. Rukovodeći se uverenjem da otkup slika treba osloboditi svih primesa "socijale" ili bilo kakvog veštačkog forsiranja, i da slike treba da otkupljuju oni kojima su stvarno potrebne, Upravni odbor Fonda je nastojao da ovim Pravilnikom što preciznije odredi nove forme i norme koje će od sada u otkupu radova likovnih umetnika biti na snazi.

Ubuduće će posebne komisije Muzeja savremene umetnosti i Prodajne galerije vršiti otkup umetničkih radova pomoću sredstava koja će dodeljivati Fond. Muzeju savremene umetnosti u Beogradu dodeljeno je 18.000.000 starih dinara. Muzej je obavezan da 2/3 sredstava potroši za otkup radova sa tekućih izložbi, a najmanje 1/3 sredstava upotrebi za otkup iz ateljea. Pošto je Muzej obavezan da svake godine priedi izložbu otkupljenih radova, javnost će imati potpuni uvid u rad komisije za otkup, koja na sebe preuzima značajnu društvenu odgovornost.

U nastojanju da se proširi krug kupaca, Prodajnoj galeriji u Beogradu dodeljeno je 12.000.000 starih dinara za otkup dela sa izložbi na teritoriji SR Srbije. Međutim, Prodajna galerija je obavezna da sa izložbi otkupi dela u vrednosti 60% većoj od dobijenih sredstava iz Fonda. Ovake otkupljene dela Prodajna galerija će prodavati pojedincima i društvenim organizacijama po ceni koju samostalno utvrđuje. Zahvaljujući sredstvima dobijenim iz Fonda treba očekivati da će cene slika u Prodajnoj galeriji biti znatno niže nego na izložbama i u ateljeima.

Za mlade likovne umetnike posebno koristan će biti otkup na osnovu ugovora. Naime, Komisija Fonda, proširena sa po jednim predstavnikom Akademije za likovne umetnosti, Muzeja savremene umetnosti i Udruženja likovnih umetnika Srbije, izabrala je na osnovu javnog konkursa 30 mlađih, nezaposlenih umetnika kojima će, preko Udruženja likovnih umetnika Srbije, isplaćivati mesečne akontacije od 60.000 starih dinara u trajanju od dve godine; te mesečne akontacije predstavljajuće, u stvari, naknadu za garantovani dvogodišnji otkup u ukupnom iznosu od 1.500.000 starih dinara, i komisija će, u okvirima ugovorenog iznosa, vršiti otkup likovnih dela sa izložbi i ateljea. S obzirom da će se ovako otkupljena dela davati galerijama i muzejima u unutrašnjosti neophodno će biti da kriterijumi prilikom zaključivanja ugovora budu veoma strogi i da se ovim putem stimulišu isključivo najdovršitiji likovni umetnici mlađe generacije.

Pošto se oseća potrebu da se ojačaju zbirke muzeja i galerija u unutrašnjosti, da se poveća broj izložbi i da sredstva za otkup u gradovima u unutrašnjosti postanu veća, Fond će od ove godine participirati u okviru koji vrše galerije i muzeji u unutrašnjosti. Za svaku vrednost dela koju galerija i muzeji u unutrašnjosti otkupe za svoje zbirke, Republički fond će davati 200% vrednosti u umetničkim radovima. To će biti ne samo slike i skulpture umetnika s kojima će se potpisati dvogodišnji ugovori o otkupu, nego i radovi najistaknutijih umetnika Srbije, kojima će se ponuditi, u tu svrhu, godišnji otkup u vrednosti od 1.200.000 starih dinara. Na ovaj način će i muzeji i galerije iz unutrašnjosti, koji po pravilu ne raspolažu velikim materijalnim sredstvima, moći u svoje zbirke uvrstiti dela naših najistaknutijih likovnih stvaralača. Pravilnikom je predviđeno da se račun Fonda raspodeli otkupljenih dela galerijama i muzejima u unutrašnjosti vrši Muzej savremene umetnosti.

I pored uvođenja novog sistema otkupa, Komisija Republičkog fonda nastavila je da postoji kao izvestan korektiv celokupnog sistema otkupa, ali pre svega kao određeni činilac u jačanju međurepublike saradnje.

Nije beznačajno što su izvesna sredstva namenjena za pokrivanje troškova izložbi organizovanih u galerijama koje naplaćuju svoje usluge. Ukoliko umetnik na izložbi organizovan u takvoj galeriji ne proda nijednu sliku, moći će preko Udruženja likovnih umetnika da dobije određeni iznos za pokrivanje troškova.

Iako će kroz sve ove forme otkupa biti utrošena znatna sredstva (75.000.000 starih dinara) sigurno je da svi neće biti zadovoljeni i zadovoljni. Nesumnjivo je da najveća odgovornost leži na otkupnim komisijama, koje, u stvari, treba da sprovedu ideju da ubuduće otkup bude lišen svake "socijale", da slike kupuju oni kojima su potrebne, i da kupljene slike budu najbolje slike.

Sami likovni umetnici trebalo bi da raskrsne iluzijom da se može i da treba živeti isključivo od prodaje slika, pedagoški poziv, koji se u najvećem broju slučajeva odbija kao zanimalje drugog reda ili kao znak priznavanja vlastitog stvaralačkog bankrotstva, trebalo bi da postane ako ne strast, a ono bar dužnost većeg dela mlađih likovnih umetnika.

Šta traži publika

UZNEMIRAVAJUĆE GLASOVE o ravnodušnosti publike prema domaćem filmu obuzdava uspeh najnovijeg ostvarenja „Konj u planinom“ reditelja Fadila Hadžića. Gledaoci ga prihvataju spontano a kritika donekle okleva. Tako se ponovo zaostavlja pitanje kriterijuma: da li je forma sama sebi svrha ili se ona iscrpljuje kroz svoj uticaj na gledalište?

Fadil Hadžić je jedan od retkih sineasta koji nije podlegao ovoj našoj konfuznoj filmskoj at-

mosferi u kojoj se ruše sve prave vrednosti u ime nekakvog apstraktнog avangardizma i praviljalne kokterije sa modernim filmom. Zbog toga je on i u relativno konvencionalnim okviri ma scenarija želeo da skrene još jednom pažnju da su izvorne mogućnosti domaćeg filma u našoj sopstvenoj realnosti, životu i htećinama. Hadžić je stoga mnogo važnije od formalnog estetiziranja bilo da pronade u samoj materiji filma originalno i savremeno viđenje događaja. Revolu-

cija je za njega beskrajni optimizam mlađosti i kretanje ka iznalaženju sopstvenog smisla postojanja. Fizički događaji, okršaji, pobede i porazi dobili su tako unutarnji intenzitet koji ih preobražava u simbole vremena i borbe. Čovek je ovde sveden na svoje prirodne relacije tako da je „Konj u planinom“ — dramska balada u kojoj on osvaja svoju suštinu.

Zahvaljujući takvoj vitalnoj koncepciji Hadžić je stvorio svoj najbolji film i više od toga — razbio mnoge predrasude o ratnom žanru, podvojenosti forme i sadržaja i ponovo dokazao da se mogu praviti i umetnički pretenciozni filmovi za najširu publiku. „Konj u planinom“ je ujedno i odgovor šta traži publika i umetnost filma od svakog autora. Bez životne autentičnosti i delovanja nema ni dobro ni modernog filma. Zar nam nešto više i treba?

aktuelnost

15 DANA

ISTORIČAR O ISTORIJSKOJ NAUCI

U SVOM BROJU od 26. aprila beogradski "Student" donosi opširni razgovor svađnika sa dr. Vassom Ćubrilovićem, šefom katedre za istoriju na Filozofskom fakultetu i profesorom za istoriju novoga veka jugoslovenskih naroda. Ono što prvo pada u oči u izlaganju profesar Ćubrilovića jeste iskrena želja da se problemi o kojima se u poslednje vreme diskutuje i među istoričarima i među publicistima i svim javnim radnicima u našoj zemlji objektivno rasvetle i da se više daju objašnjenja nastale situacije nego da se ta situacija prikaže boljom ili gorom nego što doista jeste. Prema mišljenju profesora Ćubrilovića nećasno je tvrdjenje da istoričari nedaju ocene događaja iz bliže i dalje prošlosti i da se ne angažuju u dovoljno meri u kritici nenuačenih stavova, pogrešnih interpretacija i neispravnih tumačenja istorijskih događaja koji se povremeno javljaju u našoj istoriografiji. Neprilika je u tome, smatra Vassom Ćubrilović, što se te diskusije vode na stranicama stručnih časopisa i na kongresima naučnih radnika i što u toku tih diskusija biva upućen relativno mali broj zainteresovanih stručnjaka. Situaciju čini prirodno gorom nego što ona doista jeste i prisustvo velikog broja nestručnih i nekvalifikovanih istoričara koji, u nedovoljnoj meri upućeni u metode naučnog istraživanja, nisu u stanju da valjano ispituju materiju koju proučavaju i da donose stručne i kvalifikovane zaključke. Naročito je karakteristično da dobar deo naučnih radnika pri analizi istorijskih događaja dobro primenjuje metod istočnog materializma, ali da kod stva-

ranja sinteza poznavanje zakona istorijskog razvitka ne umeju praktično da primene. Ali, po mišljenju profesora Ćubrilovića, to nije karakteristično samo za jugoslovensku istoriografiju. Ni svetska istoriografija ne može da se pohvali velikim brojem naučnih sinteza nastalih primenom istorijskog materializma.

Kada se povede reč o događajima iz bliže prošlosti onda se lakše uočavaju slabosti naše istoriografije o kojima se u javnosti govorio. To je, prema Ćubrilovićevom mišljenju, zbog toga što je sve veći broj istoričara sklon da posmatra događaje kao neposredni učesnici zbivanja u njima i da jednu svoju subjektivnu sliku događaja i nehotice nastoji da predstavi kao jednu pravu ocenu događaja. Po mišljenju profesora Ćubrilovića, bez distancije od najmanje pedeset godina teško je davati tačnu naučnu ocenu događaja. Svedočanstva savremenika dragocena su kao sećanja, ali ona ni u kom slučaju nisu istorijski rad. U prilog ovoj temi profesor Ćubrilović navodi i svoje vlastito iskustvo nacionalnog revolucionara i političkog radnika i pravi razliku između svojih naučnih i memoarskih radova. Dotičući se "političke osetljivosti" nekih istorijskih tema, Ćubrilović smatra da je ta politička osetljivost uvek postojala i da, iako su neki naši istoričari mislili drugačije, u istorijskoj nauci koja je "politika unazad" postoji napisano pravilo da se izvesni događaji ne izmišljaju, ali da se iz određenih razloga neki događaji prečute.

Dajući opštu ocenu situacije koja vlada u istorijskoj nauci Vassom Ćubrilović smatra da je naša istorijska nauka od 1945. načinom, bez obzira na neke slabosti, u celini napredovala. On to dokazuje većim brojem dobrih naučnih radova objavljenih za proteklih dvadeset go

dina, postojanjem većeg broja istorijskih katedri, instituta i publikacija i delovanjem velikog broja naučnih radnika kao malo kad u ranijim periodima.

P. P-6

DIMNA ZAVESA ANONIMNOSTI

NA ŽALOST ne zna se kome bi mogli da se upute, i na čiji račun da se beleže, izrazi opštег divljenja za izvanredno bravurozne stilske obrte, kakvi su objavljeni u 498. broju "Mladosti" (27. april 1966), u nepotpisanim prikazu romana "Bekstva" Oskara Davića:

"Sastanak sa komunistima koji su svoju dugu i napornu robiju prekratili (?) u ime slobode, intimno se bojeći nje (koga: robije ili slobode?), u nizu visoke literarne brije (koje, čije?), ostvario je Oskar Davičo svojom tetralogijom kojom, četvrtotom knjigom pod naslovom „Bekstva“ peva sve pesme poricanja i afirmacije (?) jučerašnjih i današnjih (?) Antigona i Egista..."

Ne ulazeći u ocenu koju je anonimni kritičar "Mladosti" dao Davičov romanu, u najmanju ruku je neobično da "Mladost" dozvoljava da se na njenim stranicama neguju i štampaju ovakve stilske, jezičke i sintaktičke proizvodljivosti i koještire, od kojih niko nema nikave koristi. Najmanje čitaoci "Mladosti", koji zasluju da o Davičovom romanu, i svakoj drugoj knjizi, dobiju jasan i precizan sud — naravno ukoliko namera kritičara "Mladosti" nije bila da svesno zamagljuje istinu.

CITIRAJ SAM SEBE

U "POLITICI" od 23. aprila objavljen je članak njenog moskovskog dopisnika o dodeljivanju ovogodisnjih Lenjinovih nagrada. Sutradan 24. aprila, ponovo se pojavio isti članak u kulturnom dodatku ovog lista, s tim što je izmenjen naslov, a sve drugo, od prve do poslednje reči, ostalo je nepromjenjeno.

Ima u našoj savremenoj književnosti jedan pisac koji je, pored ostalog, poznat i po tome što vidi da ci-

tira sam sebe, nadugačko i naširoko, pa čak i "nove" knjige pravi od svojih starih, menjajući samo raspored eseja i članaka, preštampavajući ih do iznemoglosti.

A sada, evo, imamo priliku da vidimo kako jedan veliki list dva dana u zastopice donosi isti članak... Ili urednik kulturne rubrike ne čita ostale strane "Politike".

"EKSPRES" POUZDANO SAZNAO

U SVOM BROJU od 22. aprila "Ekspres" je obavestio svoje čitaoca da je ovlašćen "iz krugova Savezne izvršne vlasti" da demantuje, da je obaveštene dobio "u toku prepredneva u Saveznoj skupštini"... itd. Saznao je, naime, "Ekspres" da se uslovi za dobijanje kredita i rokovi njihovog vraćanja neće izmeniti i požurio da umiri svoje čitaoce koji su, osetivši da se nešto priprema, navali na saltere da se za vremena obezbede kreditom! Nekoliko dana docnije, 27. aprila, pošto su se stvari, razume se, radikalno izmenile, i u pogledu uslova dobijanja kredita i u pogledu rokova njihovog vraćanja, "Ekspres" je, opet na prvoj strani, informisao svoje čitaoce o izmenama... Kao da se ništa dogodilo nije. Ni luka jeli, ni luk mirisali! A to što su ranije "pouzdano saznačili", što su spominjali Savezno izvršno veće i Saveznu skupštinu... nikom ništa. Uteha može da nam bude to što se ovakve stvari ne dešavaju prvi put i što "Ekspres" nije jedini list koji je sklon takvom umirivanju čitalaca".

ČINJENICE DOSTOJNE POŠTOVANJA

U APRILSKOM BROJU "Republike" objavljena je kratka beleška Branimira Donata pod naslovom "Činjenice dostojne poštovanja". U tom tekstu navedeno je nekoliko primera pogrešnih transkripcija stranih imena koje mogu da izazovu zabunu, netačnih podataka o knjigama i apsurdnih biografskih "informacijama".

Nastavak na 8. strani

15 DANA

Nastavak sa 1. strane

macija". Primera, nesumnjivo, ima daleko više nego što ih je Donat našao, ali je u svakom slučaju dobro što je o njima počelo javno da se govori, jer će samo javnim žigovanjem neodgovornost moći ako ne da se iskorenji, a ono bar da se svede na što manju meru.

Zanimljivo je da je u istom broju "Publike" objavljen tekst jednog od urednika ovog časopisa, koji omogućuje da se Donatovom spisku doda još nekoliko podataka. Naime, Novak Simić u članku "Američka književnost danas" tvrdi da savremeni američki prozni pisac Filip Rot (Philip Roth) "više nije doživeo uspjeh koji je postigao svojim prvim novelama "Zbogom" i "Kolumbo" (Goodbye; Columbus)". Da je autor ove "informacije" imao Rotova knjigu u ruci morao bi primetiti da se njegova prva knjiga pripovedaka zove "Zbogom, Kolumbo", i da je naslov dobila po istoimenoj najduže noveli objavljenoj u toj knjizi, koja je, istina je, svome piscu donela veliki uspeh. Odmah, zatim, Simić ističe: "Stvarno veliki židovski roman u američkoj literaturi i jedno od remek-djela je ono od Philipa Rotta "Call it Sleep". Simić stvarno "nema sreće" sa prezimenom Rot. Roman "Call it Sleep" napisao je još tridesetih godina ovog veka pisac koji se preziva Rot, ali čije ime nije Filip neso Henri.

Evo, dakle, još dve "činjenice do stojne poštovanja".

TRUN

U ZAKLJUČCIMA Plenuma Društva književnika Hrvatske o problemima suvremenog jezika hrvatske književnosti, znanosti, školstva i sredstava masovne komunikacije (objavljenim u prošlom broju, "Književnih novina") rečeno je, između ostalog, sledeće: "Postoje naime u redništva listova i izdavačka poduzeća toliko netrpeljiva da nedopušteno zadiru u tekstove istaknutih kulturnih i političkih radnika, bilo da im nameću riječi, sintaksu i pravopis svojeg jezičkog kruga, bilo da u autorizovanim tekstovima mijenjaju izvorni govor".

U "Telegramu" od 22. aprila "Kroničar" u rubriki "Krupni plan o-vako navodi (bolje reći prevedi) zaključke Prosvetno-kulturnog veća Skupštine SR Srbije: "Viđeće smatra da svim proizvođačima filmova, bez obzira da li se radi o profesionalnim poduzećima ili privrednim radnim zajednicama (producentskim grupama) treba osigurati podjednake uvjete privredovanja i podjednaku mogućnost korišćenja društvenih sredstava".

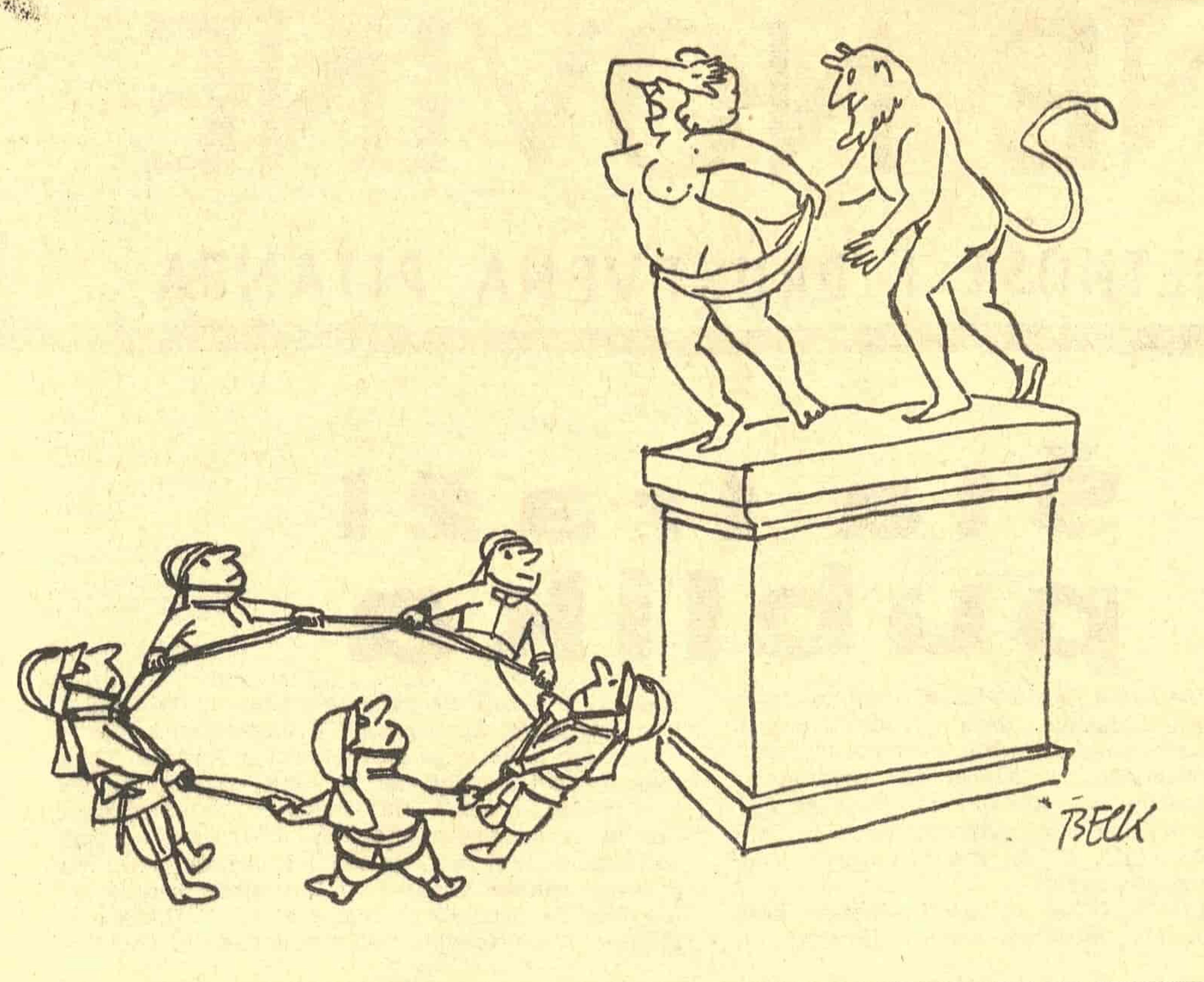
"Kroničar" (ili lektor "Telegrame") nesumnjivo, nije čitao zaključke plenuma Društva književnika Hrvatske u kojima se kaže: "Sigurni smo da će ove zaključke podržati cijelokupno članstvo književničkih udruženja Jugoslavije i sve naše javno mnjenje".

ČEŠKA HVALA I NAŠA SRAMOTA

SLUČAJ Božidara Borka, renomiranog slovenačkog publiciste i kulturnog hroničara, nije jedini koji nas opominje na staru i razvojem kulture proverenu mudrost da narod koji ne ume da ceni svoje velike stvarače i marljive radnike nije doстоjan ni da ih ima. On je upravo jedan u nizu slučajeva koji sva naša lamentisanja o kulturnoj zrelosti i kultiviranosti našega vremena dovodi u rasporak s realnim činjenicama. Čak ni stalne žalbe na to što se medusobno dobro ne poznajemo i zahtevi da se u tom pogledu nešto učini, posebno u današnjoj daljoj demokratizaciji naših međunarodnih odnosa, ne demantuju, već samo potvrđuju, gornju misao.

Slučaj Božidara Borka je sasvim jednostavan i, na izgled, možda i ne toliko važan, ali svakako karakterističan. Ovaj prominentni i neumorni radnik na kulturnom upoznavanju ne samo jugoslovenskih naroda, nego i na upoznavanju naših naroda s kulturnim zbijanjima kod drugih slovenskih i romanskih naroda, slavio je nedavno 70-godišnjicom života. Od svih naroda koji se mogu smatrati dužnici Božidara Borka setili su ga se samo braća Čehoslovaci i dodejili mu visoko odlikovanje kao znak priznanja za njegov rad na upoznavanju naših naroda s dostignućima naroda ČSR na kulturnom području. Čak je i slovenačka stampa bila vrlo oskudna u osvrtu na ovu godišnjicu, iako je jedan ljubljanski

Nastavak na 12. strani

Na marginama ŠTAMPE

UNOSNA ROBA

Božidar BOŽOVIĆ

U VREMENI kad ovi redovi, umnoženi u nekoliko hiljada primeraka, dospeju pred otprilike isto toliko paru očiju naših čitalaca, biće početao najprijetnijeg vikenda godine, subota, kojom počinju ovo-godišnji prvomajski praznici. To je trenutak kad se završavaju pripreme da se ovi danii što prijatnije provedu kod kuće, ili kad se kreće u najmašovniju kratkotrajnu migraciju pod ovim podnebljem uvek obilatim seobama. I dok domaćice završavaju poslednje juriše na pijace i samousluge,

faksimili-kolaž naslova i podnaslova koje sam uzeo samo iz jednog broja ovog lista (br. 8). Ništa dalje nije potrebno da bi čitalac izvukao logičan i tačan zaključak, osim još jednog podatka, koji se ovdje ne vidi, a koji je najgori od svih. Reč je o jednoj skandaloznoj kratkoj priči nekog Herb Goldstana (?), pod nazivom "Hajde, igraj se sa sestrom". Ukratko, dečacić, sin trgovackog putnika, kome je otac idol zato što je trgovac, a ideal da, kad poraste, bude isto tako dobar trgovac kao ta-

piljarnice i bakalnice, a domaćini na pekare, podrumne i bifea, nači će se ko će poći na najbliži kiosk da snabde porodicu duševnom hranom za ovih nekoliko dana (da li se, možda, i u bibliotekama u ovakve dane oseti relativna navala čitalaca?).

Onaj ko obrati dobro pažnju na assortiman ovih prodavnica primetiće i tu dokaze napretka. Prothvete, i standard, rastu i na ovom polju (da ne bi bilo zabune: ne mislim na biblioteke, nego na kioske, dakle, na jednu od dve prilično različite vrste robe). Nema nikakve sumnje da se ova duševna guma za žvakanje prodaje izvrsno, jer kao pećurke posle kiše niču nova problematična (u najboljem slučaju) izdanja. Dopao mi je ruku broj verovatno najnovije edicije ove vrste, koja se zove "Pingvin", nedeljni ilustrovani zabavnik. Na njemu ne стоји nigde da je namenjen deci ili omladini, ali, osim opštег utiska infantilnosti, izbor i obrada materijala govore o orijentaciji na publiku tog uzrasta i nivoa. Broj staje starih 100 dinara; list je štampan na rotaciji, a korice su na flahu, drečnih boja. Ovaj list izdaje novinska ustanova "Napred", izdavač istoimenog lista, iz Valjeva — ali ga štampa u Beogradu! Šta je to što je pokrenulo drugove iz ovog malog lista, čija je inače uloga da kao organ Socijalističkog saveza svog kraja i grada, pomognu informisanje građana i budu njihova tribina, šta je njih navelo da poduprui, s krovom, prosvećivanje celokupne jugoslovenske omladine (prema informacijama koje imam, ovaj se "zabavni" list, štampan latinicom, rastura u šestocifrenom tiražu po celoj zemlji; podatak sam dobio u Kulturno-prosvetnoj zajednici)? Nije teško odnetnuti da su po sredi pare. Neko se očigledno dosegao da se list sa pravom svrhom može lako da izdržava, umesto na teret sopstvenih čitalaca (kojih je malo) i na teret građana, posrednim putem, na jedan još posredniji način: osnivanjem jednog drugog izdanja koje će biti takvo, da, bez skrupsa, obezbedi sebi tiraž sa profitom, raspoređen na znatno širu teritoriju od lokalne. To što je teško praviti iole pristojan, koliko-toliko prihvativ list ove vrste, čak i kad se ima širok krug vrsnih saradnika, nikoga, izgleda, nije zabrinulo, pa ni osnivač ove novinske ustanove. Kako ovaj list — koji nije jedini niti, verovatno, najgori u svojoj vrsti — utiče na svoje čitaoca najbolje pokazuje

ta, neprekidno brbila i smeta majci. Ne brbila, međutim, samo o svojim dečjim igrama, nego i prije neke svoje morbide maštarije: o tome kako se majka njegovog druga maločas, na njegove oči utopila (a nije) ili kako će obližnji kasapin "ubiti medveda i prodavati ga ženama za ručak". Ne prateći pažljivo njegove brbiljarije majka, kad je već kasno, sa užasom shvati da je mali Bobi maločas svoju sestricu da jednom ogromnom čoveku crne brade i sa džakom na glavi koji se muvao po podrumu (valjda seksualnom manjaku?) — trampio je s njim za čokoladu! E, ovaj biser od literature "Pingvin" br. 8 nudi omladinu ne bi li je prosvetio.

Nije reč o tome da ovakvu štampu treba neko da administrativno zabranjuje. Toga smo se, hvala bogu, odrekli. Ali, s druge strane, očigledno je da za ovu robu ima dosta mušterija, da postoji potražnja, i da se ne može otežavati, kao kod prave rovine, da će jeksi-espap ostati neprotadan, to jest da će tražište samo likvidirati ono što je loše. Treba znači tražiti treće rešenje, one koje nije povratiti u nazad, ni beznadežno idealisanje i nerealni optimizam. Da li je formula zaista tako čarobna, tako daleko od pametni? Čini mi se da nije. Naime, osim ove novinske ustanove, izdavački savet i drugi društveni organi ne bi smeli biti ravnodušni prema sadržini lista koji izdaju. Na njima je da se postaraju da ovaj list ne bude po svom sadržaju suprotan i principima za koje se organizuje i ljudi u njima, inače, bore (a evidentno je suprotan!), i shvatanjima našeg društva. Ako mogu da obezbede sadržaj koji će biti zabavan, ali ne po cenu izdaje idejnih, pedagoških i estetskih principa prihvativih kod nas, utoliko bolje — neka list cveta. Ukoliko za to nema dovoljno snaga, onda su svi oni koji direktno ili posredno omogućuju izlaženje ovakvog lista odgovorni za prodaju principa za koje se inače zalažu, na drugoj strani. Stvar je vrlo jasna, ne može se imati i jare i pare. Sve ovo jeste stvar društva uopšte, i kulture uopšte, ali u prvom redu stvar jedne odredene sredine i ljudi koji u toj sredini — neki verovatno i formalno — odgovaraju za puštanje još jedne nove idejnog i pedagoškog otrova među našu omladinu.

Ovaj princip, naravno, ne važi samo za pingvine.

ŽIVOT OKO NAS

Onako, uzgred

Ljubiša MANOJLOVIĆ

Ezherezadine priče

NA SADAŠNJEM sudenju u Sarajevu, okrivljeni Ezher Arnautović svaki čas potrebuje jedan adut. Optužen za tešku pljačku, izvršenu iz koristoljubija, bivši predsednik Zenice tvrdi da je mučkanja, falsifikata, utaje i ostalo do ukupno prigrabljivog iznosa od 21,599.605 starih dinara obavljao sve u iznosu neposrednjeg rešavanja društvenih problema Zenice. Taj njegov adut ima i svoje ime, neobično, ali vrlo prisutno na celom sudenju: takozvani društveno koristan kriminal.

Pojedinosti sa sarajevskog sudenja mogu savremenom piscu, u njegovom radu na dužu stazu, pružiti lep materijal o našim ružnim stvarima. Ali posebno je u celini zanimljiv sam taj kriminal koji od sebe samouvereno odbija tamnu etiketu. Kriminal koji pristaje da bude tretiran samo kao društvena igra, i to korisna. Kriminal koji, navodno, nije prljav, koji je kobajagi kristalno čist, jer služi višim ciljevima.

Optužnica protiv Ezhera Arnautovića je i inače dugačka — njeni čitanje traje, kažu, četiri sata. Ona bi mogla da podnese i još minut-dva. Da Ezra optužimo kao krvica koji je izmislio problematični priču o društveno korisnom kriminalu. Ali to ne bi bilo pravo, jer Ezra je ne priča prvi. I ona se, uostalom, nije čula samo na opštinskom nivou. Njom se "časkalo" na raznim, povisokim nivoima.

Ezheru Arnautoviću treba da sudimo pravo. Moramo mu zato priznati i olakšavajuće okolnosti. Takva je okolnost i što on svoju priču o društveno korisnom kriminalu ne kazuje raspišton u fotonu poslaničkog kluba nego na tvrdoj optuženičkoj klupi. To je bar mesto koje joj dobro pristaje i gde ima uslova da bajka bude pravilno shvaćena.

Izveštaj piše ko preživi

U POSLEDNJE VREME često čujem koliko staju razni izveštaji. U njih se troše milioni radnih časova, što staje miliard dinara.

Svi ti izveštaji se svakako ne prave samo radi izveštaja. Mnogi od njih imaju svoju svrhu. Na primer, da ljudi na istaknutim mestima — čitajući izveštaje — saznavaju kako žive drugi ljudi.

Od tolikog čitanja odgovornog čoveka sigurno boli glava. Umesto da gine čitajući, neka više odlaže među ljudi. Gledajući ih, slušajući ih, brzo će saznavati što treba.

Saznaje lakše. Saznaje bolje. A nama će se to na njegovoj saznanju uхватiti i — jeftinije. Isplati nam se da mu uvek priredimo banket.

Navali, narode, na — književni oglas!

„UČENICI! Želite li ići na nagradno kružno putovanje po Mediteranu?

„Nastavnici! Nisu li Grčka i Egipat idealna mesta za upoznavanje historije?

„Roditelji! Zašto i vaše dijete ne bi besplatno ljetovalo na Jadrano?

„Kupite li na 12-mjesečnu otplatu „Školski leksikon“, drugo preradeno, prošireno i dopunjeno izdanje, vi sudjelujete u velikoj nagradnoj igri...“

Tako izdavačko preduzeće „Panorama“ reklamira svoj „Školski leksikon“.

To je ono glavno.

U reklami se negde dalje kaže: »Pored ovih nagrada Školski leksikon najljepša je i najprikladnija nagrada koju roditelji daju svome djeteu jer...“

„Jer — pored nagrada — ipak postoje i neki sporednji razlozi da u dačke ruke dode leksikon. Ali o tom što je sporednje, razume se, obaveštćemo vam potom.

Slatki meridijani

U SEDAMNAEST fabrika proizvodimo trista šezdeset vrsta slatkisja.

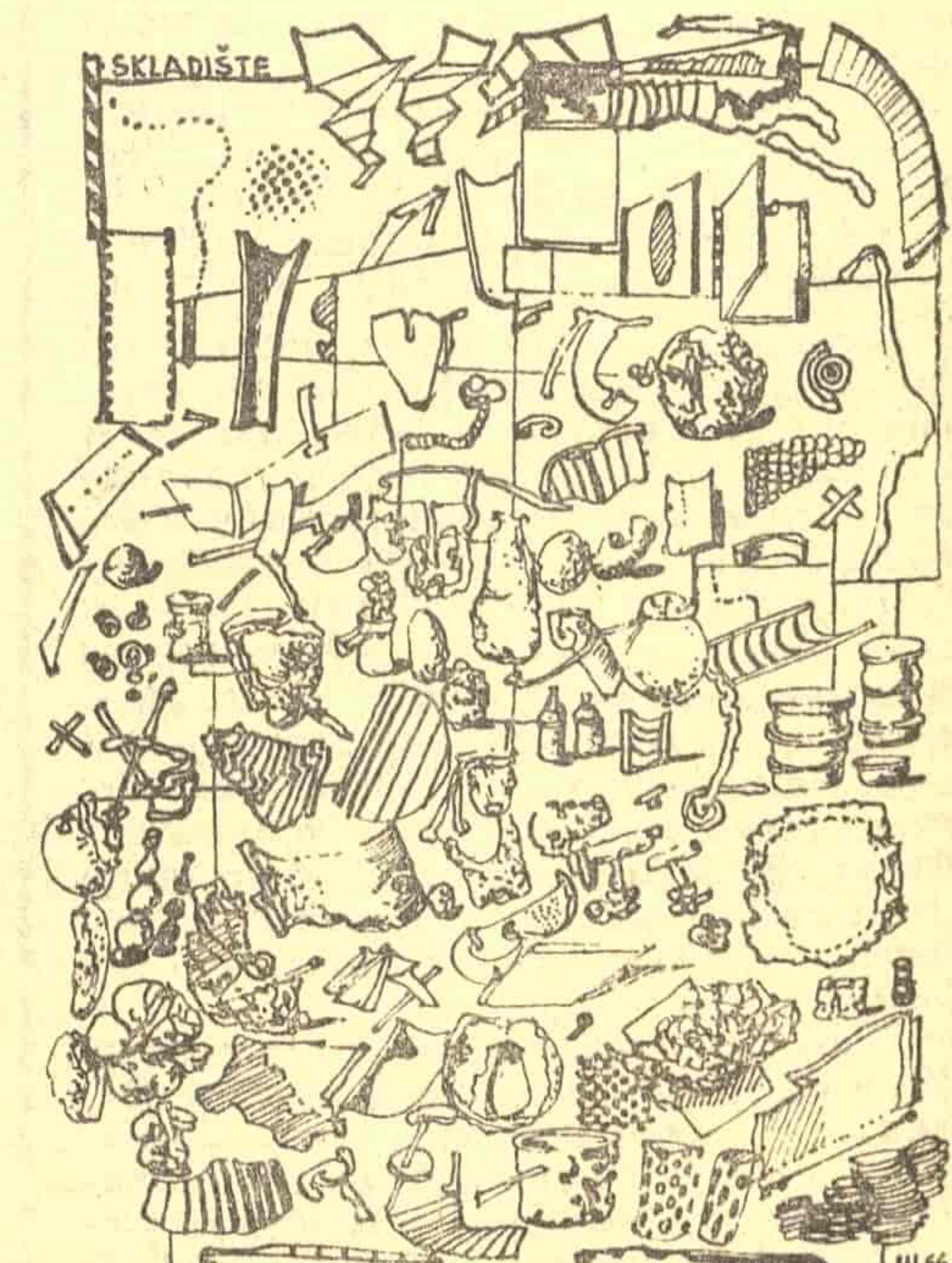
Kažu da je to mnogo.

Zašto?

Treba nečim zasladići ovaj život.

Majski podsetnik

PRELAZAK na dela sa reči važi i za reči revolucionarnih pesama.

KAD UZMEMO u ruke jednu antologiju, proze ili poezije svejedno, odmah želimo da znamo ko je u njoj zastupljen; sadržaj je stvar koja nas najviše privlači: ovaj autor je ušao, a onaj je izostao... Izboru sastavljača mi odmah suprotstavljamo svoj izbor. U tim trenucima najteže je prisetiti se svih imena koja bismo želeli da nađemo. Kritičar Milorad Stojović, antologičar proze Crne Gore, olakšao nam je u tom pogledu posao: naveo je sve prozaiste koje nije uneo u antologiju. Tako nema potrebe da se se naporom prisećamo stvaralača radi eventualne imaginarnе revizije. Stojović je otvoreno i hrabro izložio svoja shvana, opredelio se za one pisce koji su po njegovom mišljenju najbolji, dok je mnoštvo ostalih (ukazujući i na njih na kraju knjige) jednostavno ispušto. Ovakav postupak koliko je duhovit i originalan, toliko je i maliciozan. Ali on nam ipak pomaže da se lakše snađemo u jednom antologičkom prikazu prozog stvaranja Crne Gore posle prvog svetskog rata.

Merila Milorada Stojovića nisu regionalna, i to je dobro. Njegov antologičarski postupak uslovjen je prirodnom i obimom materije koju predstavlja citoacu. Pored dela velike umetnosti morao je voditi računa i o prosečnim ostvarenjima. U ovoj antologiji ima i folklora, i pregust lokalne boje, i dijalekatske leksičke. Ali važno je istaći činjenicu da Stojović nije uzeo ovu vrstu proze kao normativnu. U periodu između dva rata pažnju sastavljača privukli su najviše Nikola Lopićić, Risto Ratković i Dušan Đurović (koji je i danas aktivan). Sva trojica su realistički pisci koji se bave slikanjem konkretnog života. Ratković je jedini unos u pričanje izvestan poetski fluid. Ali taj liričar koji je napisao pesmu »Ponoć mene«, koja ulazi u gotovo sve antologije novije srpske poezije

nije ipak u romanu »Nevid bog« tako dobar romansijer kako to Stojović, preterujući, tvrdi. Od prozaista afirmisanih u posleratnom periodu Stojović se najviše zadržava u svom zanimljivom predgovoru na Camilu Sijariću i Mihailu Laliću. Sijarić, koji je u jednom trenutku izazvao pravo oduševljenje, postao je poslednjih godina predmet čestih nipođavljavanja. Kad što je pre nepravedno uznoden i veličan tako je sada, isto tako nepravedno, potcenjivan. Treba pročitati njegovu priču »Bunar« koja se nalazi u ovom knjizi, pa uvideti da je ovaj pisac uprkos svim svojim nedostacima (nespretnost u komponovanju, zastarelost formalnog postupka, itd.) iterakso sposoban da se dovrši do autentične umetnosti pripovedanja i da nadmaši izvornošću lirsко-naivne vizije sveta mnoge pisce koji bolje znaju kako bi trebalo pisati no što su u stanju da urade. Ocena Mihaila Lalića je zaslужeno visoka. U dosadašnjim kritikama Lalić je uglavnom posmatran van crnogorske tradicije. Stojović želi da ga postavi u konkretniji, životniji okvir. Ovaj interesantni ugao posmatranja objasnjuje sledećim rečima: »Lalić započinje put modernijeg, kompleksnijeg umjetničkog tretmana čovekove sudbine u našem vremenu i prostoru, da bi se nešto kasnije, u »Hajci« i »Lelejskoj gori«, domogao svog najvećeg misaonostetskog dometa i univerzalnih značenja literature. U Lalićevo djelo kao da su se sili svi

Zanimljiv antologičarski posao

Milorad Stojović

„ANTOLOGIJA PRIPOVEDAČKE

PROZE CRNE GORE (1918—1965)“,

„Obod“, Cetinje 1965.

najvažniji tokovi i mitovi Crne Gore. Aforističnost i snaga jezika Njegoševa i narodne poezije, legendarno čoštvo u djelu Marka Miljanova, suptilnost izraza Rista Ratkovića, revolucionarni humanizam Nikole Lopićića, epske vizije Dušana Đurovića... Poslije Njegoša ni ko nije bolje i potpunije kazao Crnu Goru. Lalićevo delo (mislimo uglavnom na »Lelejsku Goru i »Hajku«) je sinteza dosadašnjeg plodnog stvaralaštva Crne Gore, a istovremeno i početak jednog bitno novog i modernog načina pisanja. Njemu je pošlo za rukom da dosegne nivo univerzalnog, a da pri tom ne prenебрегне konkretnu tematiku. Ono što su pokušavali da postignu njegovu prethodnici i vršnjaci, ostajući ipak samo slikari »sredine«, Lalić je uspeo

da ostvari tek posle nekoliko godina traženja soga puta.

Mlađa generacija prozaista izdašno je zaustipljena u Stojovićevoj antologiji. Sastavljač je tačno učio da je tek sa njom proza čiji su autori rođeni na crnogorskem tlu, postala, ne računajući Mihaila Lalića, prvi put tehnički izgrađena u izuzetnoj meri. Za jednog Miodraga Bulatovića, Kiša, Kovača, Šćepanovića, Pešića ili Asanovića više se ne postavlja pitanje da li je proza folklorna i živopisna anegdota, ili je umetnost. Neki od ovih autora ubrizgali su svežu krv u naš savremeni roman i pripovetku. Konceptija Milorada Stojovića lišena je uskogrudosti. On piše: »Pisci Crne Gore vuku korijene iz jedne specifične, uzarene istorijske uslovjenosti čije umjetničko transponovanje podrazumijeva jarke boje i simbole. Slikajući podneblje zavičaja i gradeći svjetove makar i sa dalekim prizvucima tog podneblja, naši pruzni pisi, integralnošću misaonih i stilskih vrijednosti u svojim najboljim djelima prevazilaze i ukidaju svaki privid regionalnosti. Mnogi autori koje nalazimo u ovoj knjizi objavljivali su sa podjednakom radošću u »Stvaranju« i nekadašnjem »Savremenu«, kao i u »Savremeniku« i »Delu«, u Titogradu i na Cetinju isto tako kao i u Beogradu. Književnost Crne Gore nije nikada bila zatvorena u sebe. Njeni najboljni pisci čine podjednako čast i literaturi Crne Gore, i srpskoj i jugoslovenskoj literaturi uopšte. Prelistavajući Stojovićevu antologiju nemamo utisak, sem retkih izuzetaka, regionalizma i folklorne egzotike. To je izbor tekstova autora koji su poznati i od kojih se dva-tri nalaze u samim vrhovima naše proze danas.

Pavle Zorić

OVOJ KNJIZI PESAMA, bogatoj iznenađenjima i kazivanjem, mogućno je prići na više načina, i da svaki od tih načina ima realnog opravdanja.

Mogućno je biti eruditivan, pa pratiti liniju Zogovićevih uzora koju čine Njegoš, Majakovski, Lorka i Blok, i tu razgraničavati koliko je i kako svojevrstan, koliko i kako nije.

Mogućno je biti lingvistički profesionalan, pa, uz konstataciju da je očigledno simbolističko insistiranje na estetskom značenju asonance i aliteracije i da je još očiglednija futuristička briga za novu ili novoskovano reč, otkrivati ono pesnikovo osobeno mediteransko osećanje za jarku boju vokala i reski ton konsonanata, tj. jedan bogat i svež jezik, često neočekivan, kako zgušnutog zvuka i smisla, nesvakodnevnan.

Mogućno je, takođe, biti metafizičan, pa ovo delo videti, s jedne strane, kao čin protiv samoće ili parazitizma, protiv buržoaskih „avanguardista“ koji „buljukom, ispod ruke, prepisuju tuđe juče“ i protiv mnogih „nekonformista s po tri službe“ koji „meću na tebe londonsko-pariske svoje pritke“. S druge strane, videti ga kao opominjanje saveština i odranu svakodnevnog (kao naglašavanje da je svakodnevno bogatije od večnog), a njegovog tvorca, kao pesnika povratka šumama, odnosno snu devičanstva teškom kao strast.

Mogućno je, dalje, biti impresionističan, pa u ovoj poeziji videti jednu prostu, jasniju, i strogu ispovest. Zaista, behu — „sutonska pričešća slobodom ili smrću“, šume partizanske i ulice barakadske, i „okupacija, internacije u smrt, potjere i ubijstva“; biva — „šta se to koga tiče“ i — kad nas ostave ljudi, zavolimo drvo; bice — „dah je moj zgusnut, do jecanja je dah moj zgusnut“, i — oporo saznanje nedovoljnosti zanosa i jalovosti žrtvovanja. Ali, pošto je neživotno biti tragičan i pošto bol ima opravdaju samo kad „podjari potrebu za još i još ostrijem bolom“, ova sura pesnička pripovest o teškom bremenu jednog životnog i borbenog iskustva (kad se završava tamo odakle se nije smelo ni poći — umorom i očajanju) biva, nadmoćno, zamenjena pojmanjem da za sve

što je bilo i za sve što jeste, u iskustvu i van njega, nije potrebno kajanje: bilo je kako je bilo, možda slučajno, možda neumitno...

Mogućno je, konačno, biti estetičan, pa Zogovićevu poeziju razumeti kao naročit vid pesmom zasnovane poetike. Razumeti, najpre, da, po Zogoviću, pesnik koji je, slično reci Gangu, „zamućen, lišen dubine i dna“ — ne ume niti može „nebesa da odrazi“, odnosno da to može samo onaj pesnik koji je „pisar narodnog gnjeva“, i koji, kao svetionik, „u nebici se otišao sa nebićem da vrati svjetlost i biće sebi sarmome, školju, delti“. Razumeti to i tako — znači biti u pravu. Jer, Zogović je nedvosmislen u svom stavu. „Od napora i od sebe“, kaže on, istinski pesnik tone, ali ne, po navici u jobovsko-jeremijadna intimisanja ili salonske žonglerije, niti u „otmenu tugu“ i „tihu bol“, već u istinu. A istina se ne da poseći sekirom, ni spaliti lomačom, kao što se ni pesma ne da uništiti. Ona je dugi s čovekom, i naučila je da se, u teškim trenucima opasnosti za duh i ži-

vot, ponaša ratnički i osvetno: da ne prašta i ne popušta. Na svaki divljački, podlački ili mantijaški nasrtaj — ona uzvraća mržnjom i strašni uništenja, postajući tako, što dalje to ubedljivije, živilja od života, jer — beznadežnija od klonuća, mračnija od mraka i ljuča od zla... itd...

Svi ovi pristupi, međutim, kao i njihovi rezultati, u manjoj ili većoj meri, bivaju sproveni.

Glavno je ovo:

Prvo. Zogovićeva stvaralačka polazišta nisu ni vulgaristička, ni lakinruščka, ni proizvoljno masovna. Naprotiv. Citamo: „I sve je... stratište i zgarište, znoj, groznicu, spazma tkića“, sve je — „bol što biva, opet biva, samo biva bez stanke i bez kraja“. Sve liči na bitku i sve podseća na okršaj. Maina, mir, spokojstvo — nisu ništa drugo do lažna skrama i opasan veo. Nema pritajenosti. Ako i jedno srce bije, ako i jedna suza sazreva — oni pripremaju udarce koji će nas uspraviti. Zato pesnik na-

značava: „zločin tuge“ i „diverzija sna“. Ili ogorčenje — ili tišina!

Dруго. Idejno-ideološku strukturu umetničkog ostvarenja najbolje otkriva izbor predmeta obrade, pod pretpostavkom, razume se, da je taj izbor političan, a sam predmet neoskrvnut falsifikovanjem. U slučaju Radovana Zogovića ova pretpostavka (kao ogradijanje) otpada, pa se uočava da su objekti ispoljavanja njegove poezije gradovi revolucionarnih nemira i crvenog otpora i podviga, prostori paroksističkog koštaca dva sveta, dve epohе (Šan-gaj, Madrid, Kuba, itd.). Pesnik bira one sudbine bića i stvari s kojima se može potresno ili borbeno identifikovati, od kojih može stvoriti simbole svoje komunističke vere. Bira, na primer, moskovsko nabatno zvono kojem su „za plotun ustanku, da više bunama ne plotuni — do resice jezik izasjekli na adreske“; bira i izjednačuje se sa maslinom koja se „izubijanim, skrututim korenjem“, grčevito, kandžasto, uhvatala za kamen — da bi „uspravno, prosto stajala“, bira za svoju najjednostavniju ljubav drog zato (zapazimo!)

„...Što pitom nije, ni savitljiv, ni raspiljiv ili štičan, već krut i kvrgav, čoškast i čvorav, ljut i pogan. Što gužve ne daje, ni jarmove, ni taljige, to ljage ili bičalj, ni obluk samarni, ni kundak, ni klade. — Samo organj!“

Treće. Ništa tako ne karakteriše pesnika kao njegovo određenje smrti. Prihvatanje, odnosno neprihvatanje života, razumevanje, odnosno nerazumevanje tokova postojanje i značaja čoveka — srazmerni su kvalitetu i strukturi pojimanja smrti. Kad Zogović pева: „Da smrt proslavljam kao vraćanje u prabiće, tisihu, pokoj — nijesam ni na plačljivom početku, ku, niti potad! Jedina smrt koju slavim, to je: umrijeti neslabićem u bici i na muci — u ime slobode i života.“

Nastavak na 4. strani

Dragoljub S. Ignjatović

Junak ili prestupnik?

Milivoje Perović:

„ČETIRI MUJOVE VOJSKE“,

„Bagdala“, Kruševac 1966.

sama dijalektika postaje štetna za vreme borbe: „Zakone dijalektičke čemo posle“. Da li praksa revolucije opravdava stav komandanta ili stav komesara?

Spolia, Mujovu dramu rezimiraju i poentira vojnička katastrofa: njegovu dva odreda u Pustoj reci — u Srbiji pod okupacijom — bivaju satrvena bez ostatka, dok on sam ostaje živ, pa se time izvrgava prečutnoj, ali teškoj optužbi da je krv šte je — živ: „I kako se desilo da ti opet jedini ostanče živ?“ pita ga jedan partizan pred rasplet drame. Međutim, vinovnik katastrofe nagonski odbija da za poraz okrivi sebe i okolnosti; odgovornost za to on pripisuje tobožnjim izdajnicima u svom odredu. Doduše, on na mahove nazire da je dopustio neprijatelju da mu jedinicu tuče odelito, po delovima, te da je tako i potuči. Ali, od ovoga naziranja njega boli glava; stoga on traži druge razloge katastrofe; ovo traženje dovodi ga do kobnog zaključka: „Načao sam razloga — izdajci“. Upravo taj zaključak obeležava tačku na kojoj se

Mujovo revolucionarno delo posuvraća u nedelu.

Umesto da biće neprijatelja, on počinje da ubija sopstvene borce, u kojima „otkriva“ izdajnike ili uljeze, i pri tom ih ubija, često, na mučki način: iznenadnim metkom u ledu. Tako, u Špancu pušta „rafal iz zasede“, zatim, uđešava da pogine omladinac Mile; i tako redom. Što je najmučnije, izgleda da on odista veruje da te vojnike Revolucije taman — i interesu Revolucije: suprotno Geteovom davolu, on čini zlo u nameri da uradi nešto dobro. Njegova apstraktna i apsolutizovana vrlina izvitoperuje se u svoju negaciju: u porok i prestup. Taj monstrozni apsurd ispoljava se, poglavito, u satirizmu Mujove „treće vojske“. Na kraju, Partija odstranjuje apsurd o kome je reč. Ona to čini na jedini mogući način: fizičkim uklanjanjem vinovnika apsurdne katastrofe.

Društveno-istorijsku okosnicu čitave drame obrazuje zamršeni problem odnosa između čoveka i revolucije. Suočen sa ovim problemom, Gorki je stao na gledištu da ne postoje ljudi

radi revolucije, no da se revolucija vrši radi ljudi. Bez ikakve sumnje, Mujo izvrće ovo gledište naglavce. S jedne strane, on svodi prevrat na oružani obračun; s druge strane, tako svedenu revoluciju proizvodi u nekakav apsolutum, prema kome svaka ljudska veličina izgleda ravna ili bliska nuli. Po njemu, revolucija je biblijski bog, koga čovek ne može videti, a da ne umre: „Svaki čovek koji se drzne da je vidi, Revoluciju, celu, — mora umrići“. U ime takvog svoga „boga“, ili Moloha, Mujo strelja, između ostalih, i jednog Jevrejina koji beži ispred fašističkog pogroma, jer ovaj nesrećnik beži — „bez veze“ (naime, bez partizanske veze). Zbog svega toga, komandanu se svaki čovek ukazuje kao „neproračunati element Revolucije“, kao element koji mu samo zadaje glavobolju. Čini se da on shvata Revoluciju u suštini isto onako kako je prikazuju njeni protivnici, samo što je oni odbacuju, dok je on prihvata kao takvu. Može biti da je takav Mujov malogradanski stav umogućen socijalnim sastavom njegove vojske, u kojoj gotovo i nema autentičnih proletera: Perovićev protagonist diže — u stvari — jednu seljačku bunu koju vode intelektualci, mahom daci. U tom kontekstu je logično što komandant radi o glavi komesaru Metalcu, razumnom i čovečnom radniku, koji samim svojim prisustvom i dejstvom vraca Mujovu borbu u korito socijalističke revolucije. Uostalom, Mujo staje na put ne samo Partiju u liku Metalca i Mileta, nego i narod koji vojuje protiv okupatora: tako se seljaci-partizani ustežu da streljuju svoga druga, koga je Mujo pretrgo i olako osudio na smrt.

Masakrirajući svoje drugove, Mujo čini prestop protiv revolucije kao i protiv elementarne čovečnosti. Ova inkriminacija, međutim, obuhvata jedan tajni, na izgled nerazrešiv, „antropološki“ ili ljudski problem, koji se javlja kao pitanje o relativnom udelu prestupnikove subjektivne volje u udelu njegove objektivne situacije u samom prestupu: koji je od ova dva ude la pretežan u konkretnom slučaju? Mujo je iz

Nastavak na 4. strani

Radojica Tautović

Pozorište

„Familija Sofronija Kirića“
J. Ignjatovića
i D. Đurkovića i
„Važno je zvati se Ernest“
O. Vajda

PRIJATNO JE SAZNANJE da se nalazimo suočeni sa predstavom koja u pretenzijama možda prevalazi mogućnosti svoga ansambla. Otuda Srpsko narodno pozorište zasljuje pohvalu što se svesno pomjerilo iz svog tradicionalnog spokojskog i samozadovoljstva da bi se upustilo u neizvesna traganja kojima nije cilj samo pravljenje spektakla već i sagledavanje dubljeg smisla teatarske igre. „Familija Sofronija Kirića“ je stoga daleko više nego jedan scenski eksperiment sa prilично originalnom inspiracijom: oživljavanje starih građanskih portreta kakve možemo videti i doživeti još samo u Galeriji Matice srpske.

Dimitrije Đurković je želeo da preko ovih dragocenih umetničkih dela u asocijacijama osveži sećanje na ono već zaboravljeno vreme sent andrejskih srpskih mentaliteta. Pomažuci se literarnim uspomenama Jaše Ignjatovića — on je učinio mnogo toga kako bi poznati likovi, dogadaji i običaji poprimili dimenzije prostora. Unutar toga proticanje vremena postaje osnovni faktor dramskog intenziteta sa kojim se prodire u psihu živih ljudi. To rediteljsko tretmanu daje na trenutke izrazito scenske valere u kojima se meša ironija sa ljubavlju, nestvrđenje sa episkim dužinama, doživljaj sa meditacijom, efemernost i autentičnost vizuelnih senzacija. Pa ipak, na kraju dove sponzano do pitanja — zašto ova predstava ne deluje kao celovito umetničko ostvarenje?

Možda razloge valja tražiti pre svega u sredstvima sa kojima se koristi režija: prvo je istaknuta jedna mračna teza a zatim je ona uporno dokazivana pomoći neprekidnih kretanja, često sasvim nemotivisanih, brojne statisterije, stilizacija, vriske, maski, kostimi, površnih impresija, bolećive i nekontrolisane subjektivnosti koja je dominirala u koloritnim kombinacijama bez reda i ukusa. Otuda se stiče utisak da je to više kostimirana proba nego prava predstava koja će svoju osobenost crpiti u svemu iz sopstvenog i originalnog pojmanja života.

U predstavi, naravno, ima izvanrednih detalja i čistih scenskih formi. Ali, one su zatpane i paralizane tako da je nemoguće kroz protivrečnu sažimanju doći do zajedničkog izraza u kojem će dominirati suština predstave. Reditelj i nesvesno vrši destrukciju u svome delu. Likovima i dogadajima oduzima životno dejstvo, tako da teško opstojuju na sceni kao kvalitet određene stvarnosti. Predstava ih uopšte ne apsorbuje tako da se ova vojvodanska tragedija rastočila u niz živih slika. U njima se mešaju proizvoljne socijalne opservacije sa površnim psihološkim skicama, tako da je nemoguće stvoriti potpuni zaključak o pojedinim akterima. Pogotovo što je ambijent sazdan pre od standardnih pozorišnih rekvizita nego elemenata koji nas uvode u bitne okvire jednog sasvim određenog vremena. To je teško privatiti kao sentandrejski svet i cela ova mašinerija može vrlo lako

Petar Volk

MALI EKRAN

BRANKO PLEŠA
I PETAR SLOVENSKI U
VAJLDVOVOJ KOMEDIJI
„VAŽNO JE ZVATI SE ERNEST“

Buva kao katarza

IZVINJAVAM SE čitaocima što jednu ovako malu i ovako skromnu rubriku ispunjavam jednim tako velikim umetnikom kao što je Lola Đukić.

SERIJA

NAS SAVREMENIK, čitalac ili televizijski gledalac, tako malo zna o tome kako živi Ivo Andrić, da li piše mašinom marke »Oliveti« ili jednostavno rukom, koje pisce voli da čita i kako ga služi zdravlje.

apstraktno i proizvoljno određivanje suštine Vajldovog dela. Oslobođenost duha od svih konvencija dođe je ovaj nihilizam do apsurde: što se više ismejavaju snobovske naravi, satirične opservacije postaju površnje, manje ubojite pašak i prijatne. Zar ovaj neobični pisac u svojim negacijama nije otišao do krajnosti koja preti patjelinom i totalnim uništenjem, da bi se posle toga i sam spokojno vratiti realnosti. Ako nema iluzija kako onda živeti? Zato verovatno ova predstava i traži svoj smisao u razigranosti, a to je upravo ono što omamlijuje, zburjuje, pa često i navodi na pogrešne zaključke.

Od Plešine režije nije ni trebalo očekivati da će ovu komediju opteretiti realističnim objektivizacijama. Rodena je u jednom uzavrelom duhu i zato joj on i određuje

U zamenu za to nekoliko revnoscnih novinara svakoga dana obaveštavaju ga kako se oseća Lola Đukić, gde je letovao 1951., a gde 1953., šta misli o mladim dramskim piscima, šta im zamera, šta za njega znači satira, a šta umetnost, šta poljsko cveće, a šta pevanje Arsena Dedića, kome je sve bio kum, a kome direktor... I još mnogo važnih detalja. Ne znam kako bih provodio svoje dane da me sredstva masovne komunikacije ne obaveštavaju redovno o nenadmašnom kralju malog ekranu, jugoslovenskom Diku Pauelu.

Evo već nekoliko nedelja teče serija »Crni sneg« u kojoj autor demonstrira svoju moć da savlada sve dramske rodove, koliko god ih ima, i ja, zajedno sa nekoliko miliona Jugoslovena, svake subote uveče pečaćim do prijatelja koji imaju televizor, da bih se učio kako se to radi, da mi se slučajno ne dogodi da napišem nešto što će značiti pesimističko skretanje ili netipičan događaj za našu stvarnost.

Tako sam naučio mnoga korisnih stvari, između kojih je naročito važna pouka o tipičnom ambijentu naše današnjice, to jest onom zamku, izgubljenom negde u Šumadiji, gde se razgoličuju psihi naših savremenika, gde se rešavaju egzistencijalni problemi koji tište modernog čoveka i moderni svet.

Pošto nas je obavestio da nema razloga našoj zabrinutosti, i da ćemo večeras imati sreću da vidimo nastavak koji se zove »Spasilac«, Radivoje Lola Đukić nas upozorava da je pred-video naše reakcije za večeras, naš smeh, naš plač, naše razmišljanje.

Na redu je bila tragikomedija.

Pitam se kako ova serija deluje na neke dečake iz Prnjavora, iz Kostajnice, iz Bihaća, pitam se kako ona deluje na dečake, koji će možda sutra biti pisci drama? Ako jedan čovek ima toliku moć, da tvrdi kako je u stanju da napravi sve vrste drama, ako se taj čovek pojavljuje pre svojih emisija, ako ti dečaci veruju televiziji (a oni joj veruju, kao što smo mi verovali Šekspиру i Šou), rezultat mi je već poznat i ja ga se užasavam. Zašto? Zbog toga što je reakcija tih dečaka, budućih dramskih pisaca, sledeća: »Ovako se piše tragedija, ova se piše tragikomedija! Počinjam da pišem i podražavam normalno najslavniji uzor. Ovo ga trenutku to je autor serije »Crni sneg«. Da nije tako, zar bi televizija dozvolila da pre svake emisije autor održi svoj uvod, koji nije toliko besmisleno lep kao onaj Hičkova; već uvod izrečen ozbiljnim glasom, sa namerom da mu se veruje.«

Plašim se da ćemo dobiti plejadu mlađih pisaca vaspitanih na »Crnom snegu« — što znači na primerima televizije »tipa Mirjam«.

Ove redove pišem zbog toga, što jednoga dana, kada neko otvori komplete starih novina i potraži glas iz epoha Lole Đukića, ne smem da rizikujem, a da mu ne ostavim trag o tome što sam video u toj seriji. Jer, istorija bi sasvim drugačije izgledala da onaj dečak iz Andersena nije odjedanput viknuo na ulici prenujoni ljudi što aplaudiraju: »Kralj je nag!«

Radije bih pravio viceve na račun serije »Crni sneg« — ali to je na žalost nemoguće! Cela stvar me isuviše rastružuje.

Plašim se za naša merila, koja kada je reč o televiziji uvek upotrebljava anketu. Zašto se plašim? Zbog toga što najlepši Šekspirovi stihovi pred sudom brojnih televizijskih gledalaca, kada se poređi sa genijalnom sekvencom Lole Đukića, u kojoj Čkalja, pronađači buvu na vratu lepuškaste seljanke, kaže: »Nemoj nikad da sediš pored Žiku!«

Anketirajte subotnje gledaoce i uveriće se: — veliki broj njih voleće više pronadenu buvu, kao katarz, od najlepšeg Antigoninog stiha. Svestan sam da izričen težak sud, ali cemu onda brojna pisma, čemu popularnost ovih pseudodramskih tekstova, koji ne samo što nisu dramski, nego čak nisu ni pseude.

Postavlja se pitanje: da li smišljeno podlaziti ukusu milionske publike u zemlji koja se nalazi među prvima po broju nepismenih u Evropi, ili pokušavati tu publiku podići na jedan ozbiljan nivo, pružajući joj dela istinske umetnosti. Da li uime slatkih subotnih večeri, uime praznog smeha nad jednom buvom, stečenom »od Žiku«, stvarati stil koji sve više preti da postane jedini, isključivi televizijski stil, proglašen nekom strašnom zabludom, za narodni, za srdačan, za iskren i za još mnogo moćnih epiteta?

Ne morate se složiti sa ovim što pišem — napisao sam to za nekog nepoznatog čitaoca, koji će za petnaest godina pronaći stari komplet »Književnih novina« u trenutku kada, umesto jednog, budemo imali pedeset autora »Crnog snega« i u jednog autora »Antigone«.

Momo Kapor

Broj lične karte 683332 Bgd.

Kako činiti igru

da se adaptira i za potrebe svakog drugog ambijenta. Oslobadanje od nevažnih stvari ovde je shvaćeno kao otuđenje od suštine a ne kao približavanje mogućnostima predstave, tako da i ti portreti na sceni prvo izgube funkcionalnost a zatim počinju čak i da smetaju. Tužno je to kada reditelj sam na pozornici uništi svoju najplemenitiju zasmisao. Zašto? Da li je to posledica nesposobnosti da se sagledaju Ignjatovićevi ljudi? Možda nemogućnost da se uđe u taj svet, a istovremeno i ostane po strani. Nisu li zborioga i pomešana dva različita veka?

Savremeni teatar ne počiva na lepim zamislama i idejama koje su same sebi kredo. Da ljudi imaju različite sudbine, da im se dogada komešta u životu i da ih stvarnost redovno pobede — nije ništa novo. Ali, uspostavljanje ljudskih relacija sa tim svetom moglo je da dobije značenja koja se uklapaju u nekakve naše relacije. Nije valjda predstava načinjena zbog sentimentalnih uspomena? Đurković je, na žalost, izgubio kontrolu nad scenom i prepustio zbijavanju stihiju u kojima je došlo do opšte tehničke i glumačke pometnje. Neupućenom gledaocu teško je odgovoriti kada se neka scena događa u enterijeru a kada na ulici, da li je važniji statista u pozadini ili glavni aktor u prvom planu? Ako se već uklidaju ograničenja i sve u tom prostoru izjednačava po svojoj funkciji, kvantitet ipak ne može da se poistoveti sa kvalitetom eksprese. To se posebno odnosi na masovne scene koje deluju mučno i stilski krajnje konfuzno.

Intimne scene u porodičnom kružu Sofronija Kirića su daleko čiste, sumpiljne i van njih i ne treba tražiti vrednosti ove predstave jer je sve u domenu preživljениh šaljivih i eklektike — a s tim manirima se moderni teatar ne ophodi sa gledalištem!

Iz te hipertrofirane mase valja svakako izdvojiti Stevana Šalajića:

to je bio ustreptali i u isti mah pašivni i delikatni Šamika, bez feminiziranih pokreta sa kojima je u svim ranijim dramatičnjacima „Večitog mlađenčenje“ opterećivan. Njegov realizam je prigušen ali dovoljno stabilan i precisan u svakoj reči, tako da se ovaj besprekorno realizovan lik nije dao nавesti na izopačenje. Petar Vrtipraški svog Sofronija Kirića sazdro je na elementarnim ljudskim karakteristikama. Ovo mu je pomoglo da na momente postigne potresnu impresivnost, ali u celini — glumačka samoukost mu nije dozvoljavala da praraste standardnu korektnost.

Dah svežine u predstavi je unela svojom pojmom Mija Adamović kao Lenka, čerka Sofronija Kirića. Mlada glumica sa svojim šarmom i ustreptalošću, uzdržanim pokretima, prefinjenim manirima, lepim glasom i osećanjem za kostim i intenzitet scene, učinila je od spontanog uloge veoma prisutan lik. U blona su bili još Sofija Perić-Nešić (Gospoda Sokolović) i Stojan Jovanić (Krečar).

Ostali — pokušavali su uzaludno da se izdvoje ekstremnostima koje su se kretale od grčevite socijalne melodramatike Đorda Jelića, preko deklamatorstva i lažne patetike Slavke Tošić, neuravnoteženo mehanizirane igre Andelije Vesnić ili grotesknosti Ljubice Ravnice i gladunjavo romantične patnje Milice Radaković.

U fragmentima zanimljiva scenografija Vlade Marenica i potpuno provincialni kostimi Božene Jovanović.

★

Za Branka Plešu kao reditelja komedije „Važno je zvati se Ernest“ bilo je osnovno da onog trenutka čim oseti delovanje reči začvori situaciju glumačkom igrom. Na taj način je izbegnutu svaku

proporcije koje nijednog trenutka ne mogu da se poistovete sa prirodnim slikama stvari. Nije slučajno Petar Pašić scenarista Jugoslavenskog dramskog pozorišta ispunio vrlo pažljivo odabranim predmetima, a kostimima do tančina precizirao Vladislav Lalicki — jer samu tako su se mogli uklopiti u predstavu koja traži potpuno stilsko jedinstvo. Igra bi trebalo da bude suština stvari, dogadaja i aktera, tako da njene mogućnosti stalno izmiju. Kako se uhvatiti za ona blaga farsična pretapanja ili naizmenično variranje komičnog i satiričnog kada Vajd jedino sebi pridaje neko značenje? Na tome i podčeva ova scenska struktura kojoj je Pleša dodata svoju ljubav i odanost glumačkoj umetnosti. U njegovoj interpretaciji stoga ima više instinktive spontanosti nego racionalnosti. Režija je uspeла da i protivurečnosti morale i psihologije zajedno sa svim paradoksima ljudskih odnosa, usaglaši sa interpretacijom da te mere da nam nista ne izgleda toliko sablasno i isforisano da ne bi moglo biti i prirođeno.

Zabavljajući se tako svakim detaljem, reditelj se izložio opasnosti da bude ponekad i preterano subjektivan. Pojedine situacije delovale su suviše samostalno pa su otuda malo poremećene bile njihove funkcije u uopštem izrazu. Zapravo, forma se suprotstavlja dinamici scene, tako da je u drugom i trećem činu ponestalo tempo i oslabila je impresivnost duhovitih obrtova.

Perica Slovenski je konačno dobio ulogu koju može da odigra u velikom zamahu: njegov Endžermon Monkrf se mora prihvati kao ličnost za sebe koja neposredno i jednostavno, a uz to i neobično ubedljivo, objašnjava samog autora. On je rasterećen svih sceničkih uslovnosti tako da nam se nude ličnosti čija plastičnost veštoto natkriljuje sve one karakteristike sa kojima se ukrašava lik jednog tipičnog dendija. Slovenski nema potrebe da spolja naglašava snobizam, jer je asimilacija tih raznih pojmove toliko savršena da su sve njegove reakcije inspirisane iznutra. To njegovom Endžermonu daje potrebnu superiornost i eleganciju, pa je suviše i opisivali njegov izraz kada se zna da je potpuno u domenu pravog artizma. Sa njim se savršeno skladno dopunjavao Branko Pleša u liku Džona Vortinga. Sa dovoljno lucidnosti, uvek negde između komike i ozbiljnosti, inspirativan i raspoložen, spreman na perspektivu i blagi cinizam, ali i iskreni zanos, delovao je čas kao svetlost a čas kao senka. Menjajući pozicije oni su zaokruživali svaku situaciju i činili sve da gledaoci ovu komediju privlate što spontanije i lakše.

Između njih se nalazila Blaženka Katalinić kao ledi Brekneli u svom punom sjaju; sadržajna komika, uveli bujna i naglašena, ali i kad treba strogo disciplinovana, superiornost u gestu i toleranciju u situaciji, tako da je njen bogato iskustvo svuda bilo prisutno. Cak i u najkonvencionalnijim replikama ona je uspevala da bude neobična i sveža.

Predstava, kao retko koja, nije uopšte imala slabog glumačkog međuza; za njen uspeh veoma mnogo su učinili Dubravka Perić (uloga Grendolin kao da je pisana za njenu glumačku individualnost), Radmila Đurić, Kapitalina Erić, Miodrag Radovanović, Ivo Jakšić i Mlada Veselinović.

drugu

pesmu u poslednju živu reč da svijem
to što goni drveće da raste,
diže bolesne i kljaste
nije ni sunce ni voda, već sloboda.

Rapsodova ljubav

RAZVALIO sam svoja pluća
kao psi bedra mojoj ženi
i, gle — košmar lud:
njen bol iz krvi obraća se meni:
reči sam dala tebi a s nose sinu,
pa kad monsunski kiše prestanu,
kad prestane da peče smrt vruća,
kad krvave ptice za horizont minu
vratite se zgaristu i groblju —
vratiti se pesmi i vinu.

<p

TUGOVANKA ZA KRATKOM PRICOM

NEDAVNO objavljena u „Politici“ (30. I 1966.) priča Vere Kolaković „Bela“ povod je za ovaj ogled. Jer zaista: kratka priča, novinska priča, ono što pod tim pojmom podrazumevamo i što nam se, retko, pruža — zasluguje i više pažnje i više respeksa. Pošto je priča Vere Kolaković u neku ruku obrazac, ponešto zaboravljen, ponešto potisnut, ponekad namerno, svesno, prenebregavan — vrativši se na tu jednu priču — vratimo se na našu kratku priču uposte, na problem kratke priče kod nas, na fenomen laganog izumiranja tog roda literarnog stvaranja kojim smo se u prošlosti znali tako eklatantno predstaviti i našoj i stranoj javnosti, svima onima koji su bili, i najčešće i ostali, instinski ljubitelji kratke, novinske, priče.

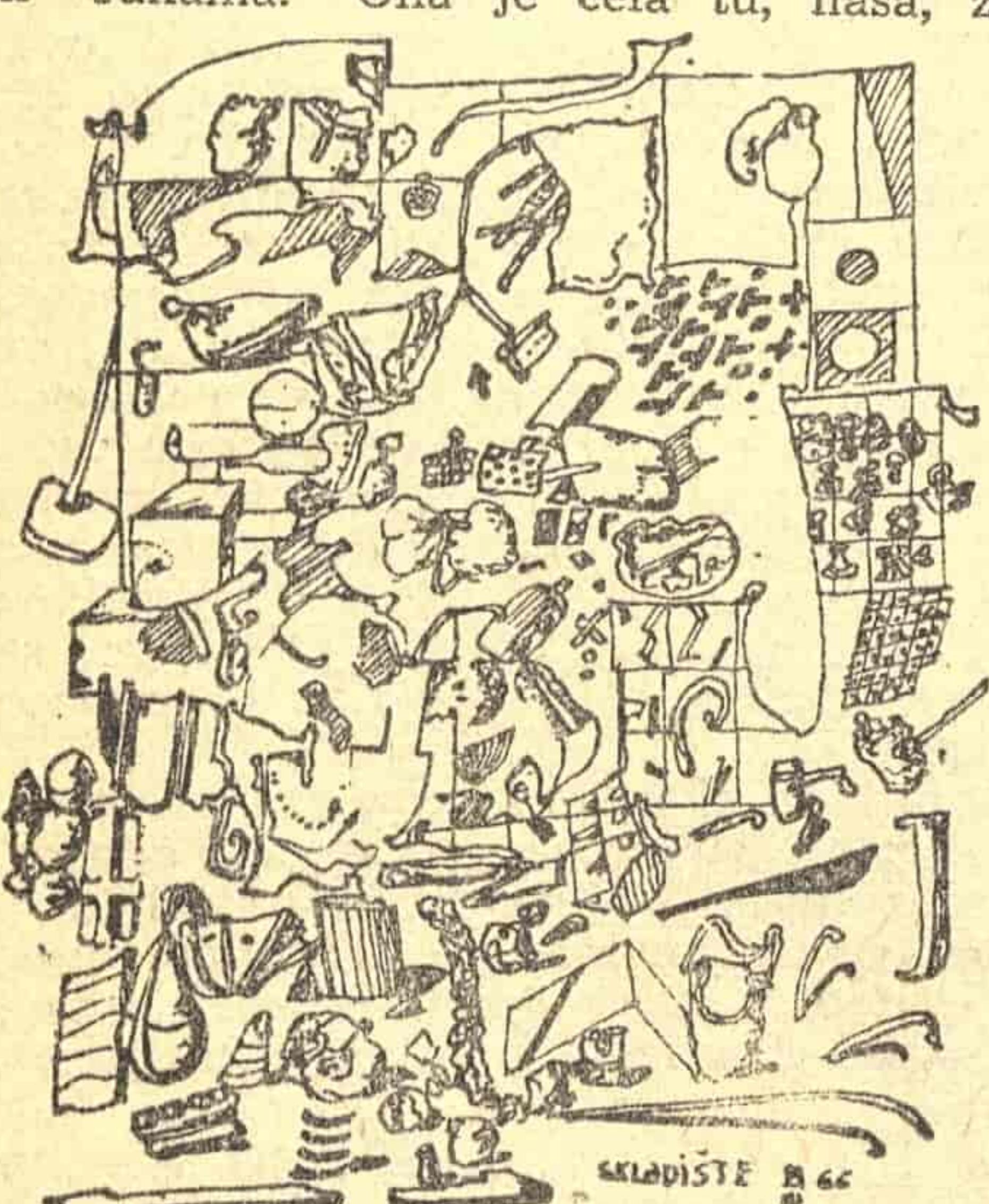
Vera Kolaković nam — svojom pričom — pruža jedan zgusnut, zaokružen, isečak svoga života. Ranijeg života. Jednog doživljaja, vrlo intenzivnog, jednog od onih koji ostavljaju duboki, engramske, trag u sećanju, koji služe — kasnije — ponekad kroz ceo život kao međaši, kao putokazi, kao nezaobilazna mesta svake dublje i lične asocijacije. Priča je, dakle, pre svega intimna. Ona je kao pesma — samo što još više podvlači od nosa autora prema zbijanju koje opisuje. I dok nam roman krči, trasira — ako je pravi, izvoran — nove puteve i otkriva nove pejzaže duše, dotele kratka priča, na tren, u magnoverju, kao blesak munje, osvetli jedan utisak, jedan predmet, jedno stanje duše. Ona je kao čisto zrno bisera. Samo. Dok kod romana, ponekad, kao rudari, kopamo tone jalovine, da bi našli na zrnce zlata — kratka priča je, dotele, kao gozba, kao iznenadenje, kao potpuno nov pejzaž iz okuke. Nismo ga direktno naslućivali — ali smo mu se nadali. Nadali smo mu se stalno. Uvek. Celog ranijeg života. Svi dani — do tada. Do tog trenutka susreta sa kratkom pričom, sa piščevom pričom koja — gleda! — najednom postaje lično naša. Ona nam je poklonjena — bez ostatka.

Pročitavši je u jednom dahu do kraja — osećamo se kao pobednici u trci za koju nismo ni znali da smo sposobni. Kako je došlo do toga da nam jedna kratka priča, dobra kratka priča vrati deo snage koju godine, brige, obaveze, sitna apsorbovanja svakodnevice tako nemilosrdno krvne, krune, uništavaju. Je li to možda ona posebna atmosfera, onaj drhtaj koji pisac jednom reču, jednim širokim, često nedorečenim sećanjem, nedovršenim, izgubljenim u plavičastoj magli daljina i intimnosti — dočara tako upečatljivo da se, nesvesno, najčešće, identifikujemo sa stanjem pisca, da podležemo dejstvu njegove nevidljive indukcije. Jer, čarolija ima snagu i čvrstinu dijamanta: iako od reči satkana, ona je opipljiva, bliska, nalazi se na dohvatu ruke. Mi joj razaznajemo i boju i mirise. I tananu strepnju lakog distanciranja, skoro stida koju pisac prenosi na nas: eto, da sam vam jedan deo sebe, dragocen, skoro relikviju, shvatate li. Na trenutak zastajemo tronuti, sentimentalni: „svaki čovek nešto drago u srcu nosi svom“. Pisac je ponudio svoje blago, mi, pažljivi i čutljivi, sami pred pričom — otkrivamo da je ona u stvari jedna rana. Blago biserno svetljanje je svetljanje najdragocenije tečnosti koja je ikad postojala i koja će postojati: svetljanje krvki. Odblesti krvki dočaravaju i njenu toplotu i struju koja ima veću snagu od nas samih jer je u nama nezavisno od nas!

Iznaden, čitalac ne može a da se ne zapita, da ne ponovi tiho, skrušeno, staru pitanja o vremenu i reci. Jesu li prajljudi imali dve ruke i dve noge i dva uha i kosu? Da li im je trebalo devet meseci da se rode i godinu dana da prododaju i progovore prvu reč? Jesu li prvu patnju i prvi strah i prvi bol — osetili pre prve reči? I koliko je uticalo to iskustvo na one reči i na one misli koje su došle u kasnije, koje su morale doći, koje su se pojavile kao plodovi na jednoj njivoj koja je bila zasejana bez naše volje i saglasnosti? A zatim: kratka priča uvek govori o ljubavi. Ili o nedostatku ljubavi. Ili o aberaciji, iskrivljavanju, transformaciji ljubavi u nešto što samo sa mukom, sa jezom prepoznamo. Šta je ostalo od onog lepog. Pruži mi ruku! I dalje: tu je uvek i jedno kajanje kao u tamnom viljetu: možda je postojala još jedna mogućnost? Ispuštena. Namerno prenebregnuta. Slučajno zaboravljena. Ali — koja deluje. Nije li baš povratak „na tu temu“ — dokaz njene snage i posebnog razloga njenog persistiranja u svesti. Ili podvesti. Ne onoj frojdističkoj, već podvesti srova, groznice, nade, straha, iščekivanja, želje da se bude voljen i da se bude slavan.

Gde je to ostrvo?! Citajući priču Vere Kolaković — čovek se seti „Golubice sa crnim srcem“ i „Povarete“ — i popaca u otavi po padinama nasipa. Priča je, dakle, izgovor za bekstvo. Ona to može da bude. Ako je pisac tako htio — ako je uspeo to da nam došapne. Da nam podmetne. Maši se rukom i u džepu ti je predmet koji si tražio godinama. Činilo se da je bespovratno izgubljen i da ga drugi koristi.

Kratka priča nema ni početka ni kraja. Ona je okrugla. Kao zemaljska kugla u dečjim rukama. Ona je cela tu, naša, za nas.

Hićeli bismo da se poigramo, da je šutneno. Već smo zamahnuli! I, gle: to je srce i oči i koža: bledomodra, suva, sa brzim pulsacijama. Nije za loptanje. Ima težinu koja počinje da se respektuje. Počne da liči na vulkansko jezerce: malo a beskrajno duboko. Staneš lako nagnut, a strah od dubine te prožima od nekud iznutra. Jeza — već pomalo zaboravljen u sivilu svakodnevice — sad postaje bliska. Postaje potreba, postaje nešto što treba dodirnuti kao kožu koja svrbi.

komentar komentar komentar komentar komentar komentar komentar komentar komentar kom

Šta izaziva versku netrpeljivost POVODOM OSUDE PESNIKA GAJŠEKA

U prošlom broju „Književnih novina“, dr Milan Rakočević saopštio je slučaj o-sude mladog slovenačkog pesnika Gajšeka, izražavajući želju da se o ovome slučaju čuje „i mišljenje drugih“.

Ovi redovi predstavljaju odziv tome apelu.

BEZ OBZIRA na umetnički kvalitet inkriminisanih stihova, slučaj zasluguje da bude osuđen od svih pristalica kulturnog napretka. Ali, ništa manje, slučaj zasluguje osudu i iskusnih pravnika, ukoliko oni u sadržinu naših zakona vide putokaz društvenom progresu, a ne oslobanac za srednjovekovna shvatanja o neprikosnovenosti religije.

Gajšek je osuden na osnovu jedne odredbe krivičnog zakona (čl. 119 III) koji zabranjuje IZAZIVANJE verske netrpeljivosti. Međutim, sud koji je rešavao ovaj slučaj, morao je, pre svega, raspraviti da li su inkriminirani stihovi, po svojoj sadržini, sposobni da izazovu versku netrpeljivost, a zatim da li je optuženi svoje stihove pisao s namerom izazivanja te netrpeljivosti.

I jedno i drugo trebalo je da dokaže tužilačka strana. Ni jedno ni drugo nije dokazano. Inkriminirani stihovi, navodno, vrednuju religioznu shvatanju nekih vernika, a to vodi verskoj netrpeljivosti. Međutim, jasno je da naše društvo neće i ne može osuditi sve one koji danas, rečju ili delom, vrednuju nečija religiozna shvatanja. Ako bi se to i pokušalo, krivaca bi bilo toliko da ne bi imao ko da sudi. Jer, religiozna shvatanja može povrediti ne samo jedno literarno delo, nego i filozofska rasprava, i rezultat naučnog rada. Ali najčešće se religiozna shvatanja mogu povrediti onim rečenicama

Kratka priča je zeleni list, sam, iznenadno otkriven ispod snega. Dva jelena zapletenih rogov u umiru, a u očima im je deo plavog neba i životodavni list na dohvat dahu, ali nedohvatljiv.

Sred si čoveka sa topuzom, ti malaksao od iscrpljujuće groznicе. Nemoćan. I dah lahora bi te srušio na tri metra od izvora. I, gle: topuz je premešten u levu ruku i nepoznati te je uhvatilo ispod pazuha i pomaže ti da hodaš. Ko je očekivao prijatelja u pustinji?

ma koje gotovo svi vrlo često upotrebljavamo, a u kojima su podmet bog, bogorodica i sveti sveci.

Krivo shvataju zakon oni koji misle da zakon zabranjuje svaki izraz i svaki postupak koji eventualno može povrediti religiozno shvatanje. Bitan uslov za kaznu predstavlja namera da se izazove verska netrpeljivost.

Kad bi takva namera postojala i u konkretnom slučaju, lako bi je bilo dokazati. Na primer: ako je crkvena organizacija isključila Gajšeka iz svojih redova i ako je Gajšek taj fakat teško primio, onda bi se, pod određenim uslovima moglo uzeti da je imao nameru da se sveti i da njegov postupak, u krajnjoj liniji, vodi verskoj netoleranciji. Namera izazivanja verske netrpeljivosti mogla bi se utvrditi i iz načina kako je Gajšek svoje stihove saopštio onima kojima su namenjeni. Tako, na primer, ako je Gajšek svoje stihove rasturao kao letke u redovima vernika, delio ih pred crkvom, čitao na nekom javnom zboru i t. sl. onda bi se iz tih činjenica mogao izvesti zaključak o namernoj izazivanja verske netrpeljivosti.

Otkako postoji ljudsko društvo, postoje i njegovi bogovi. Ako ne u stvarnosti, ono bar u maštiji. Bilo ih je raznih. I na nebū i na zemlji. I pod zemljom i pod vodom. I dobrih i zlih. Pa i danas ima „bogova“ („bog bogova“, „bog i batina“) i na ulici, i u fabriči, i u kancelariji. Čime se utvrđuje da je Gajšek mislio baš na onoga boga čiji autoritet pokušava da zaštititi javni tužilac i oni koji su mu to, eventualno, sugerisali?

Optuženi nije bio dužan da dokazuje kako nije imao nameru koja mu se pripisuje. Ali kad je on to ipak pokušao, njegova obrana je odbranjena, jer „zaključak suda ne bi mo-

Otvorimo ponovo vrata kratkoj priči
Ona ima pravo na to
A i nama neće biti na odmet

Kratka priča je i hrabrost: nismo sami, u reci vremena iznenada vidiš još nekog, tihog kao senka, ali dobre volje. Njegove ruke su za sanimetar ispred tvójih: on zna pravac. Zalučali smo — ali udvoje. Danas nas ima tri milijarde. Više nego ikada. I brži smo. Udarili smo svoj pečat na prostor i vreme. Za šest sati smo u Parizu — sa spuštanjem u Minhenu (za doručak). A nekad nam je trebalo šest godina. Ili šezdeset godina, šest bitaka, šest posećenih grana, šest pokušaja, šest hiljada dana priprema! Ali nas godine ipak stižu — ima nešto izdajničko, preteće u starenu. Neki neizbežan poraz. A pročitavši priču, najednom, vidi se još jedan izlaz. Još jedna mogućnost izbora — pored mora onih koje nas trajno ili letimično okupljaju. To ostavljanje traga obrubre. Ipak. Pisac poziva na Kolumbijadu. Mesto: duša. Vreme: ovaj trenutak. Prepreka nema. Osim u nama. Ali — mogućnost postoji, treba imati samo malo hrabrosti. Može li se hrabrost posuditi?

Želja za leptotom: kratka priča je to uvek. Čak i onda kad nema velike domaće. A tek kad ih ima! Citajući osećaš da pisac, kao vajar, kleše u vremenu ono što ti pruža zadovoljstvo i nadu: razlog postojanja. Koliko oblika, koliko uglova, koliko naslućivanja u jednoj jedinoj grupadi. I dok kod romana, mali kao zrno peska, tražiš koordinate sa strašu izgubljenog „u mračnoj šumi tajanstvenoj kao vreme“ — kod priče si Guliver: osećaš je pod pristima kao blago, kao neotudivu stvar, kao relikviju, kao deo tela. Kao medalju. Pisac ti je dodeljuje — vi ste ravno-pravni borci — samo si ti, čitaoče, nešto malo bolji. I, eto, pisac ti ustupa prvenstvo!

Ill te najednom pogodi: ne kao malji, već kao angina pektoris. Odnekud iza grudne kosti. Sami ste u tišini i uz škrut zuba lomite desnicu. Nema ni sunca, ni meseca, ni zvezda. Ni borava. Ničega. Samo borava. Bol kao talas zapljuškuje, navaljuje: do kolena, do pojasa, do grla. Preti. Ali leči. Lekoviti bol: kao pri radanju. I ako izdržiš do kraja tu kratku ali kostolomnu borbu — odlažiš sa vencem. Imao si snage da budeš sam. Sam sa sobom. Sam pred sobom. Sam — gledajući sebe. Sam — držeći sebe na nišanu, golog, bez zaštite.

Kratka priča je i postojbina nade. Nisi boravio tamo ako to ne znaš. Zapravo nisi. Stvarno: misliš iza tebe je zid i bićeš prignjećen neminovno i ništa od tebe neće ostati. Čak ni mrlja. Ona koja se toliko spominje u anegdotama. Kraljević Marko oboren na pleća — bez nade u Ravijolu i u nože iz potaje. Ali: „svatko je u svomu srcu kraljem“. Jedno mučno kraljevstvo! Onda ti se učini da si svulsnik sunca i da ćeš udarcem noge postići više nego Antej: zemlja imada se ugne po tobom.

Priča Vere Kolaković ima još jedan, jedan od esencijelnih kvaliteta kratke priče: podseća nas na one drugi, one koji sada nismo ali koji smo bili. Na nas drugačije. Na nas koji se menjamo. Na snagu godišnjih doba duše. Ali iznad svega na celinu, integralnost te heterogenosti. Život kao konglomerat raznorodnih detalja — ali, ali odnекad davnog, možda pradavno, ipak iste smeće. Transformacije su učinile da neke od detalja jedva prepoznamo kao naše, kao prave. Ali oni to jesu. Uvek su bili. Samo — mi nismo bili u to uvereni. Izgubili smo ih: iz želje da ih izgubimo. Iz rasipnivosti sma ih izgubili. Iz kratkovidosti. Možda laka vrtoglavlja, pijanstvo, zanesenost. Ali engramske materijal, tragedije sećanja, nije time izmenio strukturu. Samo su slojevi nejednake debljine. Možda i nejednake elastičnosti ako se gleda uvek iz istog ugla. Srećom: nije tako. Uglova ima mnogo. Bezbroj. Iza poslednjeg vidika još je jedna zemlja koja čeka istraživača. On će doći. On već dolazi.

Otvorimo ponovo vrata kratkoj priči.
Ona ima pravo na to. A i nama neće biti na odmet.

Kratkoj priči — zaboravljenom plavetniju: pozdrav!

gao pokolebati ni veštak kojeg je optuženi predložio“.

Eto dela presude sa kojim se ne može složiti ni jedan iskustven pravnik!

Ko ima bar malo iskustva sa sudovima, zna da sud neće izreći kaznu zbog narušenja telefonskog integriteta dok se postojanje povrede i njenoj prirodi ne sasluša veštaka-lekara. Međutim, narušenje duševnog integriteta daleko je teži dokazati nego telesnu povredu, pa ipak je sud odbio predlog da se po ovoj stvari čuje mišljenje univerzitetskog profesora književnosti. Dakle, ne samo izreka, nego i sudska procedura u ovome slučaju, podsećaju na srednjovekovne procese u vezi sa religijom.

Više nego ma kakvi stihovi u književnim časopisima, versku netrpeljivost izazivaju i postupci koji idu za tim da od religije naprave bauku za sve napredne ideje i dela. Ako bi naše društvo dopustilo da religija zauzme one pozicije koje je nekad imala, onda bi se samim tim obnovili i nekadašnji verski sukobi. Ali do toga na našoj zemlji neće nikad doći. Naše pravosuđe ne bi ispunilo svoju društvenu ulogu kad bi ovu presudu ostavilo na snazi. U protivnom, Gajšek bi mogao samo da se teši time što su i najveći geniji čovečanstva goreli na lomači zbog svojih antireligioznih shvatanja. A što se tiče uslovne osude na 14 dana zatvora, ostalo bi mu samo da bira: ili da svoja buduća poetska ostvarenja podesi prema ukusu popova, ili da svoje stihove nosi lokalnom javnom tužiocu na preventivnu cenzuru, ili da se odrekne poezije.

Ne bi želeo da se ovi redovi shvate kao odbrana osuđenog ili njegovih stihova. Radi se o odbrani jedne slobode zagarantovane Ustavom.

Jakša BOGDANOVIĆ sudija u penziji

Zapostavljena knjiga

POLOŽAJ PISCA, izdavačkog preduzeća i biblioteke i njihova sudbina zavise od položaja knjige u obrazovnom sistemu, u kulturi, u našoj svakodnevnoj politici, od njenog položaja u društvu kao sveukupnosti rada i odnosa. Bitno je ostvariti dva uslova: prvo, da je knjiga pristupačna — po ceni kad se kupuje, po njenoj prisutnosti u biblioteci kad se pozajmljuje, da je po sadržaju okrenuta prema čitaocu i da je čitalac po svom interesovanju i obrazovno-kulturnom nivou okrenut prema njoj — i drugo, da postoji izgrađena društveno-politička, ekonomска, intelektualna, duhovna, dakle jedna čvrsta orientacija naših građana na kulturne vrednosti, u kojima knjiga, svakako, treba da zauzima centralno mesto.

Institucije koje se bave izdavanjem i plasmanom knjiga uklaplji smo u naš privredni sistem. Izdavači više ne dobijaju dotacije, budžetski se ne finansiraju, šira društvena zajednica od njih traži samo određeni idejni nivo i rentabilno poslovanje. U ostalo i nema pravo da se meša, jer se moraju poštovati interesi izdavačkih radnih organizacija koje moraju od knjige da žive. Izdavač koji i najidealnije posluje u ovakvim uslovima ne može biti visokoakumulativan. Svima nam je jasno da je samofinansiranje izdavačke delatnosti najprihvataljiviji u najdržaviji odnos, da je dobro što su ukinute dotacije, da ekonomski faktori treba da deluju i u ovoj grani, jer sve to obezbeđuje poslovnost, ekonomičnost, stavlja izdavača u položaj da se sam brine o svom interesu i dobro je sredstvo protiv improvizacija svih vrsta.

Izdavaču ne treba pomagati da proizvede knjigu, ali mu se mora pomoći da tu knjigu plasira. On sam ne može da proširi krug čitalaca, krug kupaca knjige, jer on nije jedini faktor koji obrazuje i kultivše čoveka, koji ga usmerava.

Smatram da izdavačka preduzeća daleko više mogu učiniti da knjiga bude jeftinija i da se bolje prodaje, ali i najveći i najstručniji napor u ovom poslu ne bi doveo do radikalne promene situacije. Pored toga što da izdavača ne zavisi položaj biblioteka, čak ni razvijenost knjižarske mreže, od njega pogotovo ne zavisi odnos našeg gradanina prema knjizi. U ovom našem dinamičnom životu knjiga se nalazi u inferiornom položaju.

Ako hoćemo realno da govorimo, knjiga je, još uvek, na periferiji našeg društveno-ekonomskog razvoja. Knjiga nije čak ni u centru kulture.

Malo se čita, nedovoljeno se malo čita — čitaju pisci, urednici, članovi žirija, nedovoljno čitaju oni koji pišu o knjigama, malo čitaju prosvetni i kulturni radnici, nedovoljno čitaju političari, itd. Skoro da se poklapa broj onih koji objavljaju u listovima i časopisima i cifra prosečnog tiraža naših knjiga. Tiraž knjiga počinje je manji od broja onih koji objavljaju pesme. Književni časopisi se prodaju u manjem broju primera nego što ima članova Saveza književnika. Knjiga ulazi u neke stanove, ali kao dekorativni element. Ljekovno-tehnički izgled knjige dovodi do savršenstva i tako tekst potiskujemo u drugi plan. Tačno je da se knjiga više ne čita zato što je skupa, ali je isto tako tačno da je knjiga skupa i zato što se više ne čita, što se više ne kupuje. Moramo korigovati čovekove preokupacije. Knjiga mora dobiti svoj prostor u njegovim interesovanjima. Centralna ličnost našeg društva u budućnosti treba da bude obrazovan i radan čovek, koji će sve više biti orijentisan na bavljenje umetnošću, naukom i sportom. Skratimo priče o fudbalu, racionalnije koristimo vreme u društveno-političkom radu, budimo eksplativniji, usmeravajmo ličnost i stvorimo interesovanje i vremenski prostor kod čoveka za knjigu.

„Kultura — kulturnim radnicima“ prevaziđena je parola i za nje se krije mali broj stvaralača. Danas nikako ne precenjuje značaj kulture, ali zato nije mali broj onih koji nisu svesni njenog značaja. Uskladiti jezik estetike i prirede nije lako, ali je svakako nužno, jer se radi o jedinstvu rada, analogno jedinstvu čoveka. Shvatanje da knjiga i ostale kulturne vrednosti ne proizvode i da prema tome njen pristup ne može biti tako vidno kao, na primer, prisustvo industrijske robe — velika je zabluda, koja nanosi ogromne štete našoj kulturi, a pogotovo privredi. To je usko-ekonomistički pristup ljudskom radu, njegovo bukvalno pojmanje i nemogućnost dijalektičkog povezivanja svih aktivnosti radnog čoveka. Da su ekonomisti izračunali gubitke nastale zbog niske stručnosti, zbog niskog kulturnog nivoa proizvodaca, danas bi u fabrički knjiga bila prisutna kao i mašina, kao i samopravljanje, kao i sve ostalo od čega zavisi proizvodnja i društveni život u jednom radnom kolektivu. Nosioci ovakvih shvatanja su ljudi koji nedovoljno čitaju, koje knjiga doveljno ne oplemenjuje, a kojima lični dohodak ne zavisi od stepena obrazovanosti. Knjiga je roba proizvedena u više faza, ali je ona istovremeno i proizvodač, ako je postavimo na pravo mesto u ovom takozvanom intelektualnom veku, ako je izvučemo iz anonimnosti, ako u samom čoveku stvorimo uslove da ona postane funkcionalna, da dođu do izražaja njenе moći. Ona nije luksuz, hobi, ona je nezamenljiva potreba. Potcenjivačko gledanje na kulturu opasnije je od aristokratskog odnosa prema njoj, tim pre što nosioci prvog shvatanja imaju mogućnost da utiču na njenu sudbinu, oni određuju njen prostor u našem životu i radu, a ovi drugi mogu da deluju periferno, amaterski, van naših izgrađenih idejnih tokova.

Kod nas ne postoji jedna opšta orientacija na knjigu; ona zvanično, a ni intimno, u javnosti ne ulazi ni u jednu komponentu koja je merilo vrednosti čoveka. Sta nam govori činjenica da publiku ne uzbudjuje nijedan kulturni događaj, da dilektacija ni povodom jedne knjige, čak ni genijalne, ne može da dobije masovne razmere? Nasuprot tome, jedna fudbalska utakmica može nekoliko dana da bude predmet uzbudnja, tako reći, čitave nacije, pa čak i onih od čieg razumevanja zavisi u znatnoj meri i stvaranje uslova za širenje knjige.

Mi se više ne smemo zadovoljiti površnošću i samo pričom o improvizovanom, konfekcijskom

skom intelektualcu. Zar i dalje da se mirimo sa skriptarskim ili uskoudžbeničkim obrazovanjem na različitim stupnjevima redovnog i vanrednog školovanja? U mnogim školama, izuzev svoparnog gradiva, knjiga je u praksi isključena iz režima učenja i studiranja. Zar i dalje da tolerišemo to što preko 50% dece jedne generacije ne završava osmogodišnju školu, iako imamo zakon o obaveznom osmogodišnjem školovanju?

Citanje nije odgovarajući pratilac porasta ličnog standarda i obrazovanja. Broj kupljenih knjiga ne raste upoređeno s povećanjem ličnih dohodaka odgovarajućih društvenih grupacija. Može se da sigurno tvrditi da mnogi kupuju koja a gotovo ništa ne čitaju, da se troše znatna sredstva u kafani i slično, a kod velikog broja tih lica vlastna totalna nezainteresovanost za nauku i umetnost. To je ništa drugo nego ustajalost i hermetizam duha.

Blažo
ŠČEPANOVIĆ

Imamo blizu 700.000 zaposlenih sa srednjom, višom i visokom spremom, imamo blizu 120.000 prosvetnih radnika, preko 170.000 studenata, ogroman broj srednjoškolaca, oko 10.000 naučnih radnika, preko milion članova Saveza komunista, preko 10.000 članova raznih republičkih i saveznih rukovodstava društveno-političkih organizacija i poslanika. Ovi podaci govore da je visina tiraža knjiga bedna čak i u odnosu na sadašnju obrazovnu strukturu našeg stanovništva.

U decembru prošle godine 313.616 zaposlenih imalo je mesečni lični dohodak veći od 100.000 starih dinara. Pitanje je koliko kupuju knjige baš ove kategorije naših građana. Ovolliki broj ljudi sa ovakvim, relativno visokim ličnim dohodcima potvrđuje tezu da lični standard nije glavni preuslov za promenu strukture lične potrošnje u korist kulturnih dobara, konkretno u korist knjige.

U 1965. godini svaki Jugosloven popio je prosečno 33 litra alkohola, a od toga samo po 8 litara rakije. Za alkohol su Jugosloveni potrošili preko 300 milijardi dinara, po starim cenama. Zbog povreda na radu, prouzrokovanih

prekomernim pijenjem alkohola, naša zajednica gubi godišnje preko 90 milijardi starih dinara. Ovo su frapanatni podaci koji govore o totalnoj nezainteresovanosti naših ljudi za knjigu i kulturne vrednosti.

Radne organizacije u Jugoslaviji utroše godišnje vremena na izradu raznih izveštaja, većinom nepotrebnih, za potrebe brojnih nadležnih organa, u vrednosti od preko 100 milijardi dinara. Od toga se svega 17% utroši na izveštajima koje prikupljaju razni statistički organi. Težina izveštaja koje godišnje napišu škole iz Srbije iznosi više od jedne tone. Smešno je verovati da se ti izveštaji koriste. Ako bi se od racionalizacije ove inflacije svakojakog informisanja uštedelo preko 50 milijardi godišnje, a to je savsim realno, i ako bi se ta sredstva izdvojila za kulturu, mnogi problemi bili bi trajno rešeni.

Dakle, privredna reforma ide mimo kulture, mimo instituciju koje se bave knjigom, mimo čoveka postavljenog vis-a-vis knjige. Ona u ovoj oblasti nije pokrenula nijedan proces koji bi otvorio neku prihvatljivu perspektivu. A ovi de bi mogla da se ostvari duhovna reforma u pravom smislu. Sa reformom i ovde treba početi i ona treba da dobiće šire razmere. Mislim da je bitno da se reše sledeća pitanja:

1. Zahtevati od Savezne skupštine da doneše novi zakon o bibliotekama, po kome bi one dobile status obrazovno-kulturnih ustanova, čije bi postojanje bilo obavezno u svakom mestu određene veličine, kao i postojanje osnovne škole, bez obzira na materijalni položaj određene društveno-političke zajednice. Ovim bi se postiglo da u Jugoslaviji dobijemo preko 5.000 javnih biblioteka, koje bi otkupljivale više od 50% izdavačke produkcije.

2. S obzirom da izdavačka preduzeća nemaju ni sredstava ni mogućnosti da u svim mestima otvaraju knjižare, koje su inače u dosta lošem stanju, neophodno je zahtevati od Stalne konferencije gradova i ostalih faktora da se, u okviru razvoja trgovinske mreže, u svim centrima i većim mestima otvaraju univerzalne knjižare, u kojima bi se prodavale knjige, penodika, listovi. Treba se orijentisati na stvaranje modernih knjižara, na rad u knjižare treba primati i lica sa srednjim i fakultetskim obrazovanjem, one treba da imaju svoju preplatno-otplatnu službu, da imaju svoje akvizite, da se preko njih šalju knjige kupcima na čijoj se teritoriji knjižara nalazi, da organizuju prodajne izložbe, da reklamiraju knjigu, da zajed-

Malo se čita, nedovoljeno se malo čita — ne čitaju pisci, urednici, članovi žirija, nedovoljno čitaju oni koji pišu o knjigama, malo čitaju prosvetni i kulturni radnici, nedovoljno čitaju političari. Gotovo da se poklapa broj onih koji objavljaju u listovima i časopisima i cifra prosečnog tiraža naših knjiga.

no sa bibliotekama budu stvaraoci književnog života u naseljima i gradovima.

3. Ukinuti izdavačkim preduzećima sporednu delatnost, prodaju kancelarijskog materijala, mašina i slično, a taj materijalni gubitak nadamestiti smanjenjem procenta doprinosa i kamata koje ona daju zajednici. Time bi se postiglo da se izdavači i knjižari posvete samo knjizi i da samo u njoj vide svoju sudbinu.

4. Izdavači treba da obezbede hiljadu svojih poverenika iz raznih mesta, većih i manjih, iz radnih organizacija, iz redova prosvetnih i kulturnih radnika i omladine, koji bi sami dolazili do kupca knjige, a za uvrzt bi dobijali besplatno knjigu. Na primer, ako poverenik poslje novac za četiri knjige, izdavač njemu šalje jednu besplatno.

5. Osnovati organizaciju koja bi se zvala, recimo, „Književna omladina“, kao što postoji Muzička omladina, umesto sadašnjih saveza za širenje knjige. To bi bio deo Saveza omladine, u stvari pokret u kome bi veliki broj društveno-aktivne omladine, na osnovu razrađene metodologije rada, propagirao knjigu, tako da takav aktivnost ima i praktične efekte.

6. Knjizi i njenom približavanju čoveku treba da se posveti daleko veća pažnja od strane društveno-političkih organizacija, od opštinskih komiteta Saveza komunista do CK SKJ, od mesne organizacije do Savezne odbore SSRN, a posebno u okviru omladine. U svemu tome treba poći od toga da nezainteresovanje za knjigu predstavlja, pored ostalog, i idejni problem. Šta bi značilo za sve nas da se jedan Plenum CK SKJ, ili CK Republike, ili rukovodstvo SSRN, omladine i sl. posveti pitanjima vezanim za knjigu! Zar knjiga nije kruhan politički zadatak komunista?

7. Da se izvrši izvensna specijalizacija izdavačkih preduzeća, kako se ne bi desilo da „Technička knjiga“, na primer, izdaje Rečnik srpsko-hrvatskog jezika, a za to nije stručan ni njen izdavački savet, ni redakcijski kolegijum.

8. Da se jedanput predviđa da se sve može baviti izdavačkom delatnošću, kako svakodnevno ne bi nicale divlje izdavačke ustanove koje umrtvljuju kapital.

9. Da se uvede jedinstvena PTT tarifa i da se uskladi s medunarodnom tarifom. Ako PTT preduzeća ne mogu da materijalno da podnesu, neka zajednica to reši kao što je rešila sa štampom i šund-literaturom, koju izdaju prvenstveno novinska preduzeća, a koja je uz štampu neficirana.

10. Da se administrativnim putem zabrani šund-literatura.

11. Da banka poveća kreditni rok za izdavače i da ne zahteva da se povećavaju trajna obrtna sredstva poslovog fonda razmerno povećanju obima poslovanja, već samo da postavi uslov da se ta sredstva ne mogu smanjiti.

12. Da se zahteva od sredstava informisanja da veću pažnju posvete praktičnoj propagandi knjige. Ovde se kritika naročito može uputiti televiziji.

13. Da se znatno povećaju autorski honorari pisaca, za proznu najmanje 150%, a za poeziju najmanje 500%. Ovome nije potreban komentar.

14. Da se, u skladu sa Ustavom SFRJ, obezbedi učešće pisaca u samoupravljanju, onako kako smo se složili na kongresu Saveza književnika Jugoslavije.

15. Da se osnuje književni fond pri Udrženju, u koji bi ulazila sredstva od autorskih honorara slobodnih autorâ i iz drugih izvora, čak i iz budžeta. O nameni tih sredstava odlučivalo bi Udrženje.

16. Da se Jugoslovenska autorska agencija bavi zaštitom autorskih prava prvenstveno domaćih pisaca i propagandom naše književnosti u inostranstvu.

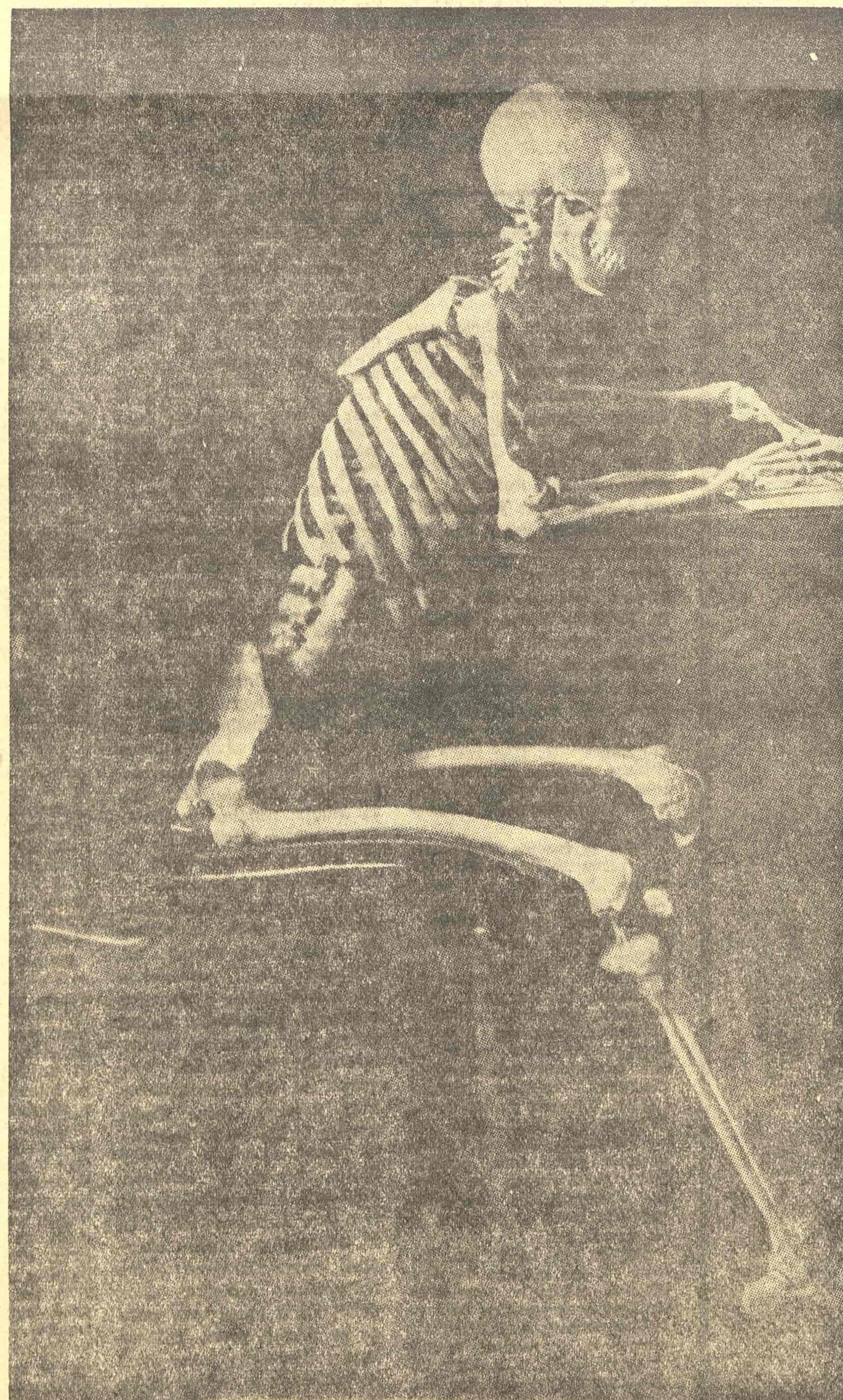
17. Da se uklone nestručni urednici iz izdavačkih preduzeća.

18. Da se posveti posebna pažnja mlađim talentovanim piscima, da im se stvaraju blagovremeno uslovi za rad.

19. Da društvo posebnu pažnju posveti poeziji i eseistici. Ova dva književna roda davno bi odumrla ako bi faktor stimuliranja bio odlažujući.

20. Da izdavači posvete veću pažnju štampaju poeziju, eseistiku i delima mlađih, pa makar imali akvizite koji bi se bavili prodajom samo ove literature.

21. Da se izdavači posvete veću pažnju štampaju poeziju, eseistiku i delima mlađih, pa makar imali akvizite koji bi se bavili prodajom samo ove literature.

OD CEGA DA ZIVI SAVREMENI JUGOSLOVENSKI PISAC?

Aleksandar Tvardovski

RUSKI PESNIK Aleksandar Tvardovski zauzima istaknuto mesto u srednjem vremenu sovjetske literaturi. Rođen 1910. godine, on je već sredinom dvadesetih godina počeo objavljivati pesme koje su privukle pažnju čitalaca i kritike. Literarni žanr koji ga najviše privlači jesu poeme, pretežno lirskog nadaha, sa motivima iz života običnih, dobrodružnih ruskih ljudi, sa jednom humorno-čovečnom intonacijom i sa oslensem na narodno-literarno stvaralaštvo. Najveća popularnost stekao je poemom „Vasilij Tjorkin“ u kojoj je opisao ratnu „priključenja“ jednog običnog vojnika u drugom svetskom ratu.

Aleksandar Tvardovski već više godina stoji na čelu redakcije uglednog časopisa „Novij mlj.“ (Novi svet). Časopis je pod uredništvom Tvardovskog pružao podršku novim i progresivnim tendencijama u ruskoj književnosti, ne izbegavajući ni kritički odnos prema problemima prostosti i sadašnjosti, u skladu sa opštim progresivnim kretanjima u zemlji.

MA KNJIGA — čudan ih udes prati —
Kroz vekove na njih senka ne pane.
Iz njih se — običaj! — uzimaju citati
Za sve ustanovljene dane.

U biblioteci i v čitaonicu
Bilo kogoj — i to je javno —
Na personalnoj leže polici
Ko da su u penziji davno.

Njima odaju čast. I ne raspravljuju
Kad na njih treba znatne sume dat,
Pa im za jubileje obnavljaju
Slog, hartiju i format.

Predgovore bruse dok se bliži slavlje,
I nove pišu značaja trajna.
I — neka vam je na zdravlje —
Kako da nije sudska sjajna!

Bez njih, redovima što hiljadu broje,
Gomilajući se, najnovija dela,
Pred vremenom u čitaonicu stope,
Ne bi li mu za oko zapela;
Žure da se probiju u red prednji,
Da se ne izgube u teskobi, mladi...

Al' te, —
s te police, —
„Ko je poslednji?“ —
Neće pitati od pozadi.

Na njima znak je dosade zloguke
I nauka davnih dah kopneci.
Pa, uzmeš li jednu takvu u ruke,
Ti ćeš se, vreme,
Brzo opeći...

Zahvališ slučajno od dela srednjeg,
Svu češ je proći skroz i nehotice,
Sve redove skupa do poslednjeg,
Koje si izvlačilo pojedince...

Iz novih pesama

M RVI se razbitti temelj monumenta,
Čekića-kopača hladni čelički lage.
Tvrđi je sastav posebnog cementa
Treba hiljadu vekova da traje.
Preračuna dode čas brzo, sva sreća,
I tako je viđan nauk dana taj:
Što je o većnosti samog briga veća —
To je, pravičnošću, veći promašaj.
No kako kamenju veže tvrdu sponu,
Razbit ga silom — nažulji se ruka.
I o zaboravu briga neuklona
Takođe traži napora i muka.
A sve što stvori ljudska ruka živa,
Rukom se može okrenut na slom.
Al' stvar je u tom,
Da kamen ne biva
Sam po sebi niti dobrom, niti zlom.

D RVCA koja posadi ti ded,
Ko vršnjak im, vide snagu njinu,
Da prežive oca dođe red,
A tvoj će se još pokazat sinu
Ko drveće.

Čas kroz snežni dim,
Čas s paperjem proleća, pod dugom,
Čas mu šumeć zrelim lišćem svim,
Već vijuci ranog leta tugom.

I živeći dugi veli svoj,
Mimo naših sudsiba i htenja,
Ono za nas čutke vodi spoj
Od jednog do drugog pokolenja.

Živi naša života bar tri.
Tamo drugo sađenje već dođe,
Veza istim redom će da pođe...

Nisi očaran?
Naši su rokovi kratki?
Drugo predložit šta bi mogu ti?

S VI SU rokovi kratki u životu,
Svi preokreti — u brzom letu.
Jorgovan godišnje, za divotu,
Pet dana buja i ključa u cvetu.

Smenjujući grozd već mrkog cveća
Kiticom semena bez poleta,
Jorgovan već je sa proleća
Stigo do svoga dremljivog leta.

Pa i sam lišća neobičan
Odsjaj u rosi jutra sveži,
Lepoti mrtvoj toj je sličan
Što u zelenom lišću leži.

Ona u svoju odlazi senku.
I samo, perva — prepevana.
Ona sve leto kroz pesmu neku
Besni, ko bokor jorgovana.

Preveo Puniša PEROVIC

PIŠU: MIODRAG SIBINOVIC, JULKA ĐORĐEVIĆ-
HLAPEC, ALEKSANDAR POPOVIĆ I LJUBISA ĐIDIĆ

IZLOG ČASOPISA

VOPROSY LITERATURY

Pesnici i beletristi u sovjetskoj poeziji 1965.

MARTOVSKI BROJ moskovskog časopisa „Voprosy literatury“ na preko devedeset stranica donosi diskusiju o sovjetskoj poeziji u 1965. godini. U diskusiji je učestvovalo četrnaest književnih kritičara. Iako svesni tega da je jedna godina prekratak period da bi mogla poslužiti kao osnova za ocenu stvarnog stanja poezije u jednoj književnosti, oni su pokušali da pronađu osnovne karakteristične crte sovjetske poezije za 1965. i izneli su svoja mišljenja o vrednosti onoga što su pojedini stvaraoci u toku protekle godine objavili.

Mišljenja o vrednosti onoga što je 1965. godina u poeziji donela bila su podeljena. Kao i nedavno u diskusiji o prozi, bilo je kritičara koji su sa velikim optimizmom govorili o savremenoj sovjetskoj poeziji. I. Grinberg, na primer, konstatiše da „lažne vrednosti ustupaju mesto rečima — koncentrima energije slike, rečima, utemeljenim na stvarnosti“. Karakteristično je da su Jevtušenko i Voznesenski uglavnom loše prošli u ovoj diskusiji. Njima se, kao i čitavoj generaciji njihovih mlađih sledbenika, zameri da im je poezija površna (Grinberg, V. Gusev, V. Kožinov, G. Krasuhin, St. Rasadin). Gušev priznaje Jevtušenku sposobnost da „medu prvima oseti nove zahteve i impulse“, ali konstatiše kako pesnik ne čeka da to „u duši slegne“ nego „žuri da objavi odmah sve što je osetio“. Voznesenskom se priznaje snažan pesnički talent, ali se njemu primećuje da nije dovoljno „dubok“. V. Kožinov je i

stupio sa interesantnom poslom pesnika na „prave umetnike“ i „beletriste“ (on se poziva na slične ocene koje je Bjelinski dao Puškinu i Benediktovu). Beletristi su, prema Kožinovu, Jevtušenko i Voznesenski. U prave umetnike on je ubrojao pesnike ratne generacije A. Mežirova, B. Sluckog, N. Glazkova, D. Samojlova, N. Trjaklina, od mladih, V. Sokolova, i debitante N. Rubcova i O. Čuhonceva.

Grupa kritičara koja nije zadovoljna bilansom protakle pesničke godine polazi od konstatacije da je vreme estradne poezije na izmazu i da se oseća potreba za dubljim pesničkim prodorima u život, u čemu još nema zadovoljavajućih rezultata. Pa ipak, opšte pohvale dobilo je nekoliko knjiga izabranih pesama starih autora, koje su nazvane „sumarnim“. Z. Paperni je u svojoj reči govorio isključivo o zbirci O. Bergolca „Cvor“, V. Gejdeku za „vrhove“ sovjetske poezije preteklosti, govine smatra zbirke A. Jašina, O. Bergolca, I. Martinova, itd., i, datirane pod 1964, a stvarno izdale 1965. godine, knjige M. Lukonina i A. Mežirova. Pozitivno je ocenjen i „Trk vre mena“ A. Ahmatove.

Kao opšta za današnju sovjetsku poeziju istaknuta je tendencija ka produbljivanju i iznalaženju novih izražajnih formi (Grinberg konstatiše opadanje „tropoljupstva“, prazne dekorativnosti, a N. Stepanov govorи o novoj strukturi ruskog stila).

U diskusiji je pomenuto niz dosad poznatih i nepoznatih imena. Pozitivno su ocenjene nove pesme A. Tvardovskog; oko E. Vinokurova i njegove filozofske poezije mišljenja su još uvek oštro podešljena. Dobro su primljeni mlađi pesnici N. Matvejeva, F. Iskanđer, kome je uzor E. Bagrički, O. Suleimanov, čiji je učitelj V. Hlebnikov, a kako je hvaležni i debitant O. Suhonjev.

(M. S.)

oblik, nije mogao da dođe do punog izražaja.

Druga specifičnost ovog časopisa treba da bude zbilžavanje autora i širokih masa čitalaca, ko i simbioza književnika i kritičara koja tek treba da se razvije. U jednom od izašlih brojeva na prvoj strani, na vidljivom mestu, kao neka napomena, стојi tvrdnja: — iako je književnost u toku poslednjih dvadeset godina dopustila neke mane, dva cilja je ispunila: širila je književnost među masama i udružila je razne slojeve naroda sa ljudima iz visokih naučnih i umetničkih foruma. Time je naglašeno koliki se značaj poklanja kulturnopolitičkim pitanjima u užem i širem smislu. S tim u vezi, „Impuls“ i nije češki, već čehoslovački časopis.

Dosada su izala četiri broja časopisa „Impuls“ i svaki broj je veoma bogat i sadržajan. I po aktuelnosti tema i po literarnom nivou njihove obrade. Uz stručne razgovore, polemike, dijaloge itd., nižu se: studija nedavno preminulog priznatog kritičara M. Piščeve, misaona veoma dubok eseji „Fokus o sintetičkom prijatuju književnoj nauci“, fragmenti iz klasične književnosti, dopisi Jana Nerude, itd. Obeležene su i recenzirane sve novije češke i slovačke književne publikacije. Velika pažnja poklonjena je, takođe, inostranoj književnosti. Prevedeni su, tako, „Irski dnevnik“ Hajnriha Bela, „Opšta istorija književnosti“ Švajcarca Maksa Verlihta, Vaclav Kubin obradio je estetičke, književne i filozofske elemente u delu A. Kamija itd... Ovo je, razume se, sasvim skroman, kratak prikaz novog čehoslovačkog časopisa „Impuls“, ali iz njega ipak može da se nalazi profil, fisionomija i tendencije jedne publike koja ima uslove da bude veoma korisna. (J. D. H.)

Štavljajući pojmove slovenački pisaci i savremeni svet

UJ IRĀS

Romantika

PIŠUĆI u aprilskom broju ovog madarskog časopisa za literaturu, umetnost i kritiku o knjizi Karolja Horvata „Romantika“, Ede Sabo kaže da iz početka možda izgleda tako, ali se kasnije ispostavlja da zbujuje, ako jedan pojam u sebi stopi premnogo, a uz to još i raznorodnih, sačrđaja. Šta je romantika? — pita Sabo. Da li pobuna ljetnosti, beg, osećajno oslobođenje, iracionalizam, raskošna mašta ili fantastikum; avanturizam, egzotikum, melanholija ili utopizam? Brojni karakteristički jedne epohe koja vri iskristalise se u taj pojam, ali što je i pak on sam: da li stavili smer, da li način posmatranja ili umetnički metod, da li je štetan ili plodan, da li razdražava ili zamagljuje život — to i nije baš lako raščistiti. Zabunu potencira i to što je — uglavnom zbog prisrastne jednostrane analize njenog nemackog ogranka — u Mađarskoj romantika dugo, skoro do danas, okvalifikovana kao sporna, kao sumnjava. I danas se još često s prezirnim naglaskom kaže „Joka“, a pri tome se misli na lažne iluzije. Pobednošto se udara po mladom piscu ako se u njegovom delu primete romanticki obeležja. Gete nije mogao ni pomisliti koliko trajan će ostati njegov malo aforizam o tome da je romantika — bolest. Da li je bio u pravu? Da li je romantika zaista donela nazadovanje umetnosti, literaturi i muzici? Ili možda sad već drukčije gledamo na to pitanje mirimo se s tezom koju je postavio Gorki, naime, da postoje dve romantike: pasivna i aktivna, da je jedna igra fantazije pojedinca, a druga potpora naprednih težnji? Ovo shvaćanje je — veli Sabo — nesumnjivo najbliže pravoj oceni romantike, jer odbacuje atribut „reakciona-“

ran“, koji je upotrebljavan kao upoštavajuća shema, a može se za njim samo tamo gde je on stvarno na mestu.

Sabo kaže da je za početak dobro i ovo, ali sliku treba bezuslovno dalje senčiti, da bi se s umiranjem mogla postaviti na svoje mesto ta važna pojava naše evropske kulture, koja se povremeno iznova budi. A taj posao je Horvat, ne bez uspeha, uradio, dajući obimnu zbirku tekstova i prikazujući, brižnim istraživanjem, romantiku uopšte, a zatim posebno nemački, engleski, francuski, italijanski i istočnoevropski romantizam od Šlegela do Mickijevica. Sabo se slaže s Horvatom, koji tačno periodizuje romantiku i kao njenog neposrednog prethodnika analizira sentimentalizam. Kaže da čovek starog veka nije bio sentimentalni niti romantičan; zato je morao da se zavadi sa svetom i da se s njim suoči kao hrišćanin. Pobednička vera je „upila u sebe kontradiktorna osećanja gomile, pobudu i rezignaciju, individualizam i težnju za zajednicom, osećanje napuštenosti i nadu iskušenja, i taj zavodu ostavila u nasledje budućim epochama“ (Fišer).

I, na kraju, Sabo želi da objasni zašto su pojedinci mogli da spominju, a i danas još to čine, većnu romantiku. Zato što to stvarno staro sporadično izražavanje stava identificuju s vladajućim smerom, koji je nastao određenom epohi i u određenim istorijsko-društvenim prilikama. Kad, dakle, govorimo o romantici, pod njom uvek razumemo smer — mada je u tome, naravno, i stav, i osećanje i način gledanja — i osobni umetnički metod, koji se može primeniti na mnogo načina. Romantikom se može pokriti i otkriti stvarnost, ona može da daje ideje i da ruši, da podstiče na promenu sveta ili da povuče natrag u idealizovani srednji vek — a osim te dvojnosti, ona može još da bude i umetnički konvencionalna, ali može i da pronalazi novo, — završava Sabo. (A. P.)

IMPULS

Tri nova časopisa

U PRAGU su od nedavno počela da izlaze tri nova književna časopisa: „Impuls“ (glavni urednik František Burjanek), „Orientacija“ (glavni urednik Jirží Brabec) i „Sešity — Sveske“ (glavni urednik Zdenek Herman). Samo po sebi to je jedan književni događaj, već i zato što brojni književni časopisi i listovi („Plamen“, „Literarni noviny, Host do domu“, „Kvetky, Kulturni tvorba, itd.“) normalno nastavljaju da izlaze. Po izjavama njihovih urednika, a i po određenim programima ovih časopisa, u pitanju su metodološke i ideološke koncepcije. One treba da objasne previranja kroz koja je u poslednje vreme prolazila češka književnost, a naročito proza.

Pošto je časopis „Orientacija“ dvomesecni, zadržaćemo se na „Impulsu“ koji izlazi već izvrsno vreme i ima svoj izraziti profil. „Impuls“ je „mesečnik za literarnu kritiku i teoriju“. Teme kojima se on bavi i kojima će se baviti, po Burjaneku, nije do sada, dosledno, naučno i pregledno, negovao nijedan časopis. Uostalom, setimo se reči istaknutog književnog istoričara i kritičara, autora knjige „Petnaest godina češke književnosti, 1945—1960“ Jana Petřmíhla, koji je kritiku nazivao najslabijom granom češke književnosti. Da bude precizniji, po Burjaneku, sadašnja češka književnost je na prelazu.

Štavši, on tvrdi da je, iako svi ne moraju da dele njegovo mišljenje, narušena književnost preživljava tako intenzivno kao retko kada u dosadašnjoj istoriji. Umetnost još nikada nije imala tako nesiguran položaj u društву i nije u tolikoj meri bila otvorena ka narodu. U takvoj situaciji uloga slovenačkog pisca je jako zapletena. Ovde se slovenački pisac u svom saznanju putu sreća i uhvatio sa Evropom. On sa tim u skladu sa evropskim pisacima branii svoju osnovnu istinu: bez obzira na to što potiče iz malog naroda on se nalazi pred jednakim problemima i jednakom odgovornošću. Govoreći o stra-

DIALOGI

Slovenački pisac i savremeni svet

STAVLJAJUĆI POJMOVE slovenački pisaci i savremeni svet okvirne društvene i etičke problema savremenog sveta i čoveka dr. Jože Pogačnik je martovskom broju, „DIALOGA“ prišao ovoj temi objasnjujući početku stavove dva pesnika iz dva različita vremena. Prešernovo shvatanje istorije i čoveka kroz njegov „Sonetni venac“ bilo je vitalističko i građeno je na doživljaju slobode. Kod njega poveduje viši etički emisao nad ličnim snovima i željama. Ako put pojedinca kroz istoriju može biti tragičan, to nije slučaj sa narodom. Ove teze Pogačnik je uporedio sa stavovima Daneta Zaj

DUĆI DAN, njegova žena vraća se, još veselija, iz Londona. Madame Panova uspele je da joj proda dve večernje haljine i dala joj je 50 funti. Obećava, da će i ostale večernje haljine njegove žene prodati i da će joj, svakako, dati, još sto, sto-pedeset, funti. Večernje haljine kupovale su se, i plaćale dobro, posle rata, u Londonu. I one, koje su se kupovale ispod ruke.

Sirota žena se sad, često, smeje, a posle tako dugog očaja, puna je i nade. Više kao dete: Šta da ti kupim, Nikolaj, kaži, šta da ti kupim? To ponavlja skakući po kući.

Otkad je odsekla kosu, čini se mlada, zdravija, a mnogo je lepša. Često hoće da ga zagrli. Uveče se, očigledno, nude.

Njen muž, međutim, pognuo je glavu, kao da su mu sve večernje haljine, u Londonu, prostrane, i bačene, na glavu, pa jedva čuje i jedva vidi. Kako je to čudna varoš, — London, — misli. Večernje haljine igraju u toj varoši, u svakoj glavi. A gladni se šetaju po krovovima te varoši i sahranjuju u, naročita, daleka, groblja, jer nema za njih nikko, čak ni krematorijum, da plati. Otkud da večernje haljine mogu da ulaze u život ljudi, kada što bi se mrtvaci vraćali, kroz zatvorena vrata, na kući, kada bi mogli. Koliko stanovnika ima London, koliko večernjih haljina kupi?

Pošto njegova žena ponavlja svoje pitanje, šta da mu kupi, pa ga ljubi, on, u nedoumici, snužen, počinje, mi sam ne zna zašto, da priča da je čitao jednog, engleskog pesnika, u podzemnoj železnicu, koji je, kao i on, učestvovalo u prvom svetskom ratu, pa ga zato voli. Taj Englez je pisao, da su perfektni atributi Engleske, da sat, na crkvenom tornju, stoji, a da čaja ima u kući. I meda na stolu. Neka mu dake kupi, sutra, malo meda, kada baš hoće da mu nešto kupi, — engleskog meda, koji je jeo u detinjstvu, u očevu kući, kad mu je otac išao da prisustvuje sednicama, u Dumi. Pravog, engleskog, meda.

Sad kad imaju vatre u ognjištu, i mleka na stolu, i za mače, svi će, pa i on, biti zadovoljni.

To veče su dakle svi bili u kući srećni.

Čovek onda, izmenada, mršti se i saginje glavu, setivši se, da on, sad, više ništa ne do prinosi, u kući, i, da, od ženine zarade, živi. Neveseo je i svaki čas čuti. Pada mu na pamet da bi, možda, i on mogao da proda svoja večernja odela, koja je, prvič dama, kad su došli u London, — pa su obilazili poslanstva, sa princem Volkonskim, — morao da nabavi. Da ih vide u staroj, ruskoj, uniformi, nisu hteli.

Nastaje zatim gnjuranje u sanduke ispod kreveta, gde drže delu, pa se žurno vade stvari i redaju po postelji. Na vrhu, u kožnoj futroli su večernji šeširi.

U tom bivšem svetu, u Londonu, u koji su došli, ti visoki, tvrdi, crni, svileni, šeširi, bili su, neophodni. Englez takve šešire nose i na ulici, a zovu ih: top hat. Nosili su ih i na trkama. Samo što su tada sivi kao golubovi.

Smešno je samo to, što su takve šešire nosili, i poslužitelji u bankama, raznosači, a semešno je i to, što se mogu, bud zašta, iznajmiti, u radnjama koje su baš zato i stvorene u Londonu. Iznošeni, ti šeširi su se bacali, i pojavljivali u sirotinji Londona, a kad su se prodavali imali su nisku cenu. Shilling-dva, tri.

Bivši kapetan, u štabu Denikina, to nije znalo.

U nadu, da će i on, nešto, kad večernja odela proda, doprineti, čovek se smeši, kao dete, kad zaspri. Računa koliko li može dobiti, kad sve to proda? Zatim, tih, počinje da se kikače, kao luda.

Zena ga začuđeno, i zabrinuto, posmatra.

On onda stavlja taj večernji, svileni, šešir, na glavu i staje pred ogledalo. Kosa mu je razbarušena, i, na slepočićama, počela da sedi. Sa tim šeširom na glavi, neobučen, u ofucanom, sobnom, ruskom, halatu, liči na skitnicu, vagabunda, i prosjaka. Nešto mrmila.

Šta kažeš?

Kažeš, da bi se smejal, u Moskvi, da neko može ovakvog da me, sad, vidi. Znaš Nada, onaj niz portreta, autoportreta, Rembranta, koje smo po raznim muzejima videli, jedan je od najljudiših, doživljaja, koje smo imali. Te promene na Rembrantovom licu, pa i na mom licu, na svakom ljudskom licu, najluda su metamorfoza, koja se može doživeti. Oči postaju oči konja, mačaka, žaba, rupe, sline, šupljine, nosevi krompiri, repe, a podvaljci vise, kao prasci, kramači, lepinje. Nema većeg slikarskog dela, od tih autoportreta Rembranta. To je vanredan roman o životu, u zlatnoj svjetlosti i boji. Kako je bio druzak, spomenka, kad drži mladu ženu na krilu. Kako je bio ohol, kad je metnuo šešir sa nojevim perjem, na glavu. Taj flamanski veliki šešir nikad neću zaboraviti. U čiju je boju bio pomešao, prvi put, boju jesenjeg lišća. Možda je tada bio moj godina? A vidiš li kako je snuženo skršto ruke, ovde, u muzeju? Sećaš se? Lice je već podbulo. Kosa razbarušena, oči su tužne. Nos je naduven. U pretposlednjem se već nemnošno smeška. U ovom, u Londonu, ni suza više nema. Ima samo jedna beskrajna, ljudska, tuga.

Njegova žena mu, uplašeno, kaže, da na to ne treba misliti.

Sećam se da sam se, nekad, grohotom, smerjao, fotografijama i dagerotipijama u albumu, porodično-knjiaževskom. Cudna mi čuda, mislio sam. Umro teča. Umrla tetka. Video sam i one naše, kanibalske, poslednje, fotografije, umrle sestrice u mrtvačkom sanduku, Knjaginja Rjepnina. Sad vidim da je sve to, nehotična, glupa, fotografksa, imitacija Rembranta. Roman ispisani koštinjavom rukom smrti, od kojeg, u životu ljudskom, drugog romana i nema. Metamorfoza. Znamo kako se svršava.

Niki, prestani, ne misli na to.

Gledamo se, jednog dana, ovako, u ogledalu, i vidimo, kakve smo sve šešire nosili. Sećaš se Nada? U francuskim familijama drže čitave zbirke slika, artiljerijskih narednika, pa i generala. Svi mrtvi. Na polju, časti, — kažu. U stvari, na utrini prolaznosti. Neki i od prostatitisa. U raznim kapama. Uniformama. Na glavi su peruškama.

Kod njegove žene, ta deklamacija muževljeva, izaziva neko sujeverje. Kao neki strah od bogova. Neku grozu od Nečastivoga. Kaže mu da bi, zaista, bilo bolje, da sve to proda. To jest, ne, da to ne proda. Ta prodaja, ne sluti na dobro. Bolje da to pokloni. Nekom srodmahu ovde. Čoveku koji im donosi ugalj.

On se onda seća, da su u Londonu, sromasi, zaista, često, odeveni, u vrlo čudnu zbirku oboća. Skinutu su bogati.

Ona ga onda podseća na jedan ispad generala Dragomirova, koji je uzviknuo jednom, kad su došli u London, da bi svi oni trebalo

Kao da je i ne čuje, čovek nastavlja svoj monolog, kao da je život proveo na pozornici, a ne u obesnom svetu ruskih aristokrata i junaka. Mladost mi se sad, Nada, čini, — besmislena. Tako brzo prošla. Na nekom bregu, iznad Kijeva, medu rascvetanim jabukama, moje svakodnevno društvo, sedi i leži u travi. Imamo i šampanja. Ko je mislio na to, šta će biti, sutra? Ko se pitao, kuda ide Rusija? Pitali smo se same, ko, medu nama, najbolje gada, iz pištolja. Niko nije, među nama, htio ni da pravi poseći, starima. Za mene je bila najstrašnija gadost, da idem u posetu tetki, knjeginji Obolenski, koja me je toliko volela i zvala. Pri večeri sa zalogaj počeli već da joj ispadaju iz usta. Nisam bio, ni na njenom pogrebu. Koješta. Međutim, sad, vidim, da ima samo dva sveta. Mlađe i starije. Ko te pita jesli li bio Parfenov, Nežinčev, Smirnov, ili Cinna? Zvona zvone iznenada. Dockan je za mašta. London će, jednog dana, opet biti očišćen, opran, neće više biti u ruševinama; biće i poletića u njemu, biće i veselja, ali za nas. Čemu onda produžavati ovo čekanje na milostinje, u starosti? Čemu žalba?

Njegova žena oseća, da će u razgovoru njenog muža opet doći do predloga samoubistva, pa se zgraža. Ona, sirota, sad, sa malo više novaca, u kući, želi da nastavi njihov život, i takav kakav je, a, još više, da se bori za njega, da ima njega.

Još pre deset godina taj čovek je bio najlepši oficir Denikina.

Ona mu kaže, da je njegov strah, od starosti, smešan. On je još mlađ. Zdrav, snažan. Čega se uplašio? Ne bi trebalo toliko da čuti medu Rusima. Pogrešio je što je izisao iz Komitea. Trebalо bi da se vrati u taj Komitet, koji ima veza i deli pomoć. Trebalо bi malo da misli, i na sebe, i na drugoga. Sam, usamljen, ne može, uostalom, ništa učiniti za te, ostale, svoje sunarodnike, i bivše vojnike Denikina. Oni su sad raseljena lica. Ona ništa više ne razume. On počinje da je seća na ove prosjake, koji ovde stoje pred poštama. Čute, nemo. Prodaju, tobže, šibice da ne bi prosili. Stope ćutke. Ostareli. Usamljeni. Bez igde iko-ga. Stope prozeblji. Sred tolike raskoši i tolikog bogatstva ove velike varoši. Po neki vuče za sobom sanduče iza njima, učupljenog, pokrivnog, zamotanog, psa. Nadaju se da će se, prolaznici, — a to i biva, — sažaliti na psa. Naročito žene. Ona se zaplakala kad je to videla. Ona se ne razume u tim, njihovim, russkim, svadama. Ne vidi kakva razlika može biti, između Surina i Volkonskog.

Jedan je, Nada, Gvelf, a drugi Gibelin.

Pa dobro, ja bih bila i Gvelf i Gibelin.

Te fraze, ta imena, te nadimke, sirota žena je slušala, već u Parizu, uz njega, u beskrainim razgovorima, i ideološkim preprikama, russkih emigranata. Ta imena su joj postala odvratna.

Nikakve razlike, kaže, nema, medu tim Gvelfima i Gibelinima. I jedni i drugi žive od milostinje. A Rusija ih je davnio zaboravila. On bi trebalo da se vrati u taj Komitet. Možda bi dobio neku pomoć, i lakše došao do nekog posla. Treba da misli malo i na sebe.

Njegova žena, prvi put, otkad se muče u Londonu, govori tako. Nikad pre tako nije govorila. A razdražena je, jer je očigledno, da je on posmatra, hladno, sa podrugljivim osmehom.

Ja sam Rus, Nađa. Za mene ovakav život, kao što ga žive ovi ovde, za novac, za ušede, za osiguranja, nema, ni privlačnosti, ni smisla. Ja ču, do kraja, brinuti o drugima, o našim bivšim vojnicima, o idejama, Rusiji, do kraja. Pa i kad bih htio drugače, ne bih uspeo. I kad bih ušao medu Gvelfe, ja bih Gvelfima rekao, da ideja univerzalne monarhije, na kraju krajeva, nije baš tako rđava. A kad bih stupio medu Gibelime, ja bih Gibelinima rekao, da ideja jedne univerzalne religije, jedne univerzalne veze, nije najgora. Naprotiv. Cinna, Nađa ima tvrdu glavu. Uvek je takvu glavu imao. Uvek će je imati.

Ta frazeologija, koju je, u Parizu, toliko slušala, medu emigrantima, a koja za nju nema nikakvog značaja, dovodi je, sve više, do očaja. Ona, najzad, jetko, kaže mužu, da je, vodeći tuđu brigu, ostao sam sameći u Londonu, i, da nema prijatelja. A ta samoća ne valja. Ona je čak i smešna.

Ona je bila primetila, da joj je muž prebledeo, ali nije više mogla da savlada u sebi želu, da mu kaže šta misli ona.

U Parizu, Nada, sasvim si drugače govorila. Seti se kako je St. Just bio sam, u Conventu, a kako si mu se divila. Tamo, u onom našem, malom, hotelu, iza Odeona, kad smo prevodili onu knjižuru Nežinčeva, — sanjao sam ih. Zvali su me. U snu. Dockan je, kažu, za mašta. Bio ti Cezar, ili Cinna, Gvelf, ili Gibelin, starost te čeka. Rad ti se prekida. Prijatelji te posmatraju nemoćno, kao pre strelnjaču.

Nikolaj, — pa, svi čemo ostariti. Vi pratite tragikomediju od toga. Vi ste još mlađi čovek. Muškarac je u vašim godinama mlađi čovek.

Njegova žena se glasno na to smešala.

Nikolaj Aleksejevič Rjepnin, probudite se, pa Vi niste St. Just.

(Odlomak iz Romana o Londonu)

PRIČA "KNJIŽEVNIH NOVINA"

večernji šešir na glavi

Miloš CRNJANSKI

da se obuku, u svoje ofucane uniforme, i pocepana odela, pa da, neobučeni, barusavi, produ ispod prozora Dvora, koji ih je napustio, kao što je napustio i svog rođaka, cara, saveznika. Bila bi to velika sramota za Engleze. Čovek, kože, da je general predlagao koješta. Ništa nije umro u oluku, medu, russkim, carksim, emigrantima. Englez čine što mogu. Kad bi to učinili, policija bi ih, mirno, pratila, a novine bi pisale, da su to plaćenici Nemaca, sa Krima. Posle bi bili kažnjeni, blago, za pravljene nerede. Parlament bi pitao, otkud u Londonu, za vreme bombardovanja. Ruski si oficir. Kažem ti da si mi probio glavu, ponavljajući to. Hteo si da, sa Londonom, deliš i dobro i zlo. A toliko se Englez sklonilo u Kanadu i Ameriku, pa nikom ništa. Prisilio si me da ostanemo u stanu, ispod kojeg je bila benzinska stanica. Zašto ih ne podsetiš, sad, na to i ne kažeš, da smo bili sa njima, u ratu?

Čovek onda odbacuje svoj crni, svileni, visoki, šešir, kao da je neki stari, razbijeni, lonac, ludak, u kom ima rupa. A ženi kaže, blago, sedajući na postelju: Kad se rat svrši, Nada, niko u Londonu, ko je bio s njima, ne pita.

Obećava joj, međutim, da će sutra opet otiti u ministarstvo, pa i kod Poljaka, da traži posla. Ma kakvo zaposlenje. Ponavlja samo da je sve uzalud. Englez zapošljavaju samo one, koji se pokažu „korisni“, — useful.

Preilikom takvih, bračnih, dogovora, i preprički, kod siromašnog i neškolovanog sveta dolazi, često, da plača i svada. Medu tim svedom, russkih emigranata, dolazi je do šasavih razgovora u takvim prilikama. Do zore.

Sad kad je, prodajom svojih večernjih haljina, unela u kuću nešto novaca, sirota žena, počinje da sumnja, da je krivica što njen muž ne može da nađe zarade, do njega, a ne do drugog. Sve dotle, ona je tog čoveka, koga je strasno volela, smatrala samo, za nesrećnog, otmog čoveka, koji je sve pokušavao, da dođe, radom, do novaca, i uspevao u tom, u nekoliko prestonica. Bio je učitelj igrača, crtač, bio je vratar jednog noćnog lokalca, učitelj jahača, a, sem na nešto francuskih i engleskih knjiga, na sebe nije trošio ništa. Tih dana, međutim, on joj se pričinjava, tvrdoglav, neumoran, podrugljiv, a neobuzdan u razgovoru, sa drugima. Naročito počinje da je razdražuje, svojim navodima, iz knjiga koje čita, i, sviđajući glupim šalama. A očajava, kad on zastupa, — sve češće, — mišljenje, da čovek, zbog nekog drugog strada. Ja sam Cinna, reka joj je, tog dana. Videvši kako ga ona začuđeno gleda, rekao joj je, da su imena, i nadimci, izgovor za ubistva. Cinna je ubijen mesto jednog sasvim drugog čoveka, samo zato, što se i taj, u Rimu, zvao, Cinna.

Kad mu žena prebacuje da, opet, govoriti, iz knjige, čovek se smeje i kaže, da je takve zabune bilo, i u revolucionama, pa i na Krimu, medu njima. Neki su bili Jakobini, drugi su bili Žirondinci a bilo je i Hebertista. Katkad mu se čini, da bi ga mogli ubiti, za sve te razne nesrećnike. Da je bio sve to. Samo, — kaže joj, srećujući se, — nije to uzrok što su tako nisko pali, u Londonu, i, što su najgori, medu carksim emigrancima. Nego to, da je počeo da stari. A ostari se, bio čovek Dantonist, Trotzkist, rojalist.

Njegova žena mu, jetko, kaže, da se igra rečima.

Nju ne samo da razdražuje taj nov glas, kojim joj on govoriti od nekog vremena, nego i taj, strašni, hladni, pogled, kojim je posmatra poslednjih dana. Kad govoriti, crte lica su mu nepomične. A nepomične su i te crne oči kojima nju gleda.

Iznenadni dolazak starosti, Nađa, jedan je od najstrašnijih doživljaja, u životu svakog čoveka. To je moj najdublji doživljaj, od kad sam, sa tobom, pošao iz Kerča, pre toliko godina. Dublji, nego naša nesreća, i London, i te leteće bombe, koje spominješ, za kojima sam trčkarač, kao za bumbarima. Starost mi je došla podmuklo, kao nečekivana poseta, kao da je našla u nekoj ulici, u kojoj sam

